بسم الله الرحمن الرحیم

کتاب پېژندنه

د کتاب نوم: پولي سیاست

څانګه: بانکداري

تدوین کوونکی: خدیجه سادات

ژباړونکی: مجیب الرحمن امیري

د څار کمېټه:

- محمد آصف ننګ د تخنیکي او مسلکي زده کړو معین
- دیپلوم انجنیر عبدالله کوزابي د تعلیمي نصاب رییس
- محمد اشرف وحدت په تعلیمي نصاب کې د معینیت د مقام سلاکار

د تصحیح کمېټه:

- عبدالجمیل ممتاز
- شیرآقا صنعت یار

د ګرافیک او ډیزاین څانګې مسئول: محمد جان علیرضایي

ګرافیک او ډیزاین: علی مومنی

چاپ کال: ۱۳۹۲ لمریز کال

تیراژ: ۳۰۰۰ ټوکه

چاپ ځل: لومړی

وېب پاڼه: www.dmtvet.gov.af

برېښنالیک: info@dmtvet.gov.af

کډ ISBN: ISBN 9789936300781

د چاپ حق د تخنیکي او مسلکي زده کړو له معینیت سره خوندي دی

Downloaded From AWK Library
awklibrary.com

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی — دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د توري — هر بچی یې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی — د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو — د ترکمنو د تاجکو
ور سره عرب، ګوجر دي — پامیریان، نورستانیان
براهوي دي، قزلباش دي — هم ایماق، هم پشه یان
دا هیواد به تل ځلیږي — لکه لمر پر شنه آسمان
په سینه کې د آسیا به — لکه زړه وي جاویدان
نوم د حق مو دی رهبر — وایو الله اکبر وایو الله اکبر

د پوهنې وزارت پیغام

ګرانو زده کوونکو، محصلانو او درنو ښوونکو!

د یوې ټولنې وده او پرمختګ کاملاً د همغې ټولنې د پیاوړو کاري کادرونو، بشري قوې او ماهرو فکرونو په کار او زیار پورې تړلې دي. همدا بشري قوه او کاري متې دي چې د هیواد انکشافي اهدافو ته د رسېدو لارې چارې طی کوي او د یوه نېکمرغه، مرفه او ودان افغانستان راتلونکی تضمینوي.

انسان په خپل وار سره د الله تعالی له جانبه او هم د خپل انساني فطرت له اړخه مؤظف او مکلف دی چې د ځمکې په عمران او د یوه سوکاله ژوند د اسبابو او ایجاباتو د تکمیل لپاره خپل اغېزمن نقش، همدارنګه ملي او اسلامي رسالت ادا کړي.

له همدې ځایه ده چې د یوه ژوندي او فعال انسان نقش، د خپل ژوند د چاپېریال او خپلې اړوندې ټولنې په اړه، تل مطلوب او په هېڅ حالت کې نه نفي کېږي او نه هم منقطع کېږي.

په ټول کې د پوهنې نظام او په خاصه توګه د تخنیکي او مسلکي زده کړو معینیت مسوولیت او مکلفیت لري چې د اسلامي ارزښتونو، احکامو او همداراز معقولو او مشروعو قوانینو ته په ژمنتیا سره، د افغانستان په انکشاف کې فعاله، چابکه او موثره ونډه واخلي، ځکه دغه ستر او سپېڅلي هدف ته د رسېدو په خاطر د انساني ظرفیت وده، د حرفوي، مسلکي او تخنیکي کادرونو روزنه او پراختیا یو اړین مقصد دی. همدا په تخنیکي او مسلکي زده کړو مزین تنکي ځوانان کولی شي چې په خپلې حرفې او هنر سره په سیستماتیک ډول د هیواد انکشاف محقق او میسر کړي.

جوته ده چې په افغانستان کې د ژوند تګ لاره، دولتداري او ټولنیز نظام د اسلام له سپېڅلو احکامو څخه الهام اخیستی؛ نو لازمه ده چې زموږ د ټولنې لپاره هر ډول پرمختګ او ترقي باید په علمي معیارونو داسې اساس او بنا شي؛ چې زموږ د کارګر نسل مادي او معنوي ودې ته پکې لومړیتوب ورکړ شي. د حرفوي ظرفیت جوړونې تر څنګ د ځوانانو سالم تربیت او په سوچه اسلامي روحیې د هغوی پالنه نه یواځې پخپل ذات کې یوه اساسي وجیبه ده، بلکې دا پالنه کولی شي چې زموږ وطن پخپلو پښو ودروي، له ضعف څخه یې وژغوري او د نورو له سیاسي او اقتصادي احتیاج څخه یې آزاد کړي.

زموږ ګران زده کوونکي، محصلان، درانه استادان او مربیون باید په بشپړه توګه پوه شي، چې د ودان او نېکمرغه افغانستان ارمان، یواځې او یواځې د دوی په پیاوړو متو، ویښ احساس او نه ستړي کېدونکي جد او جهد کې نغښتی او د همدغو مسلکي او تخنیکي زده کړو له امله کېدای شي په ډېرو برخو کې د افغانستان انکشافي اهداف تر لاسه شي.

د دې نصاب له ټولو لیکوالانو، مولفینو، ژباړونکو، سموونکو او تدقیق کوونکو څخه د امتنان تر څنګ، په دې بهیر کې د ټولو کورنیو او بهرنیو همکارانو له مؤثرې ونډې او مرستو څخه د زړه له کومې مننه کوم. له درنو او پیاوړو استادانو څخه رجامندانه هیله کوم چې د دې نصاب په ګټور تدریس او فعاله تدریب سره دې د زړه په ټول خلوص، صمیمي هڅو او وجداني پیکار خپل ملي او اسلامي نقش ادا کړي.

د نېکمرغه، مرفه، پرمختللي او ویاړمن افغانستان په هیله

فاروق وردګ

د افغانستان د اسلامي جمهوریت د پوهنې وزیر

لړلیک

څپرکي	سرلیکونه	پاڼې
لومړی	پولي سیاست	۱
دویم	د پولي سیاست وسایل او ډولونه	۱۳
درېیم	د بودیجې د کسر او اضافي نوټونو د نشر سیاست	۲۵
څلورم	د پیسو د ارزښت ساتل او استقرار	۴۳
سرچینې او اخیستنې		۵۰

سریزه:

هر هېواد او اقتصادي نظامونه ټاکلي اقتصادي موخې لري، چې هغو ته د رسېدو لپاره هڅې کوي. د بېلګې په توګه د پرمختیا په حال کې هېوادونه لکه د افغانستان اقتصادي نظامونه چې د اقتصادي ودې او پراختیا یي او موخو ته د رسېدو لپاره هلې ځلې کوي. په پرمختللو صنعتي هېوادونو کې هم د دولتونو اغلبه موخه د کامل استخدام تامین او له تورم سره مبارزه ده، ترڅو د بیو ثابت ساتلو سره یو ځای د هېواد ملي پولي اعتبار د بې کارانو او کم عاید لرونکو له اعتراض سره مخ نه شي. په هره ټولنه کې مرکزي بانك، چې په اوسمهال کې د مهمو مالي موسسو څخه ګڼل کېږي، د هېواد په دننه او بهر کې د اقتصادي سیاست په بشپړتیا او د حجم په کنټرول کې مهم رول او اهمیت لري. یاد اهمیت په مستقیم ډول د ملي پیسو په رول او له بهرنیو اسعارو سره د هغو په ارزښت او ثبات ساتنې پورې تړلی دی، چې د مرکزي بانکونو د پام وړ بشپړتیا اسباب یې برابر کړي دي. د اقتصادونو په پولي کېدو سره، د پولي سیاستونو رول او اهمیت په ملي اقتصادي بهیر کې د دولت د دخالت له مهمو اشکالو څخه ګڼل کېږي.

د یوه هېواد پولي سیاست د پیسو د حجم او مجموعي غوښتنې له مخې ډېر اهمیت لري او کله چې دولت د اقتصاد موجود وضعیت مطلوب ونه بولي، مطلوب وضعیت ته د رسېدو لپاره، د موجود وضعیت ښه والی او یا ټاکلې شوې موخه ټاکلې لار ځان ته غوره کوي. د یادې مقولې اهمیت ته په پام سره د هېواد په اقتصاد، پیسو او اقتصاد د پوهې ترلاسه کول نه یوازې د ټولو پوهنتونونو له درسي توکو څخه ګڼل کېږي، بلکې اقتصادي فعالان هم د هغو اغېزو له امله چې د پولي سیاست له اړخه یې منل، د دې ډول پوهې د ترلاسه کولو هیله من دي.

خدیجه سادات

ټولیزه موخه:

له پولي سیاستونو سره بلدتیا.

پولي سياست

Monetary Policy

ټوليزه موخه:

د پولي سياست عمومي موضوعگانې، مرکزي بانك او دندې يې، د مرکزي بانك اصلي او فرعي دندې

د زده کړې موخې:

د دې څپرکي په پای کې به محصلان پر لاندې توکو برلاسي شي:

- له پولي سياست سره بلدتيا، لاملونه او د هغوی پېژندنه.
- د مرکزي بانك په اړه معلومات او د اقتصادپوهانو له نظره د هغه تصويب، تعريفونه، سوداگريز او اختصاصي بانکونه او د هغوی دکړنو څرنگوالی.
- د پولي سياست اصلي او منځنۍ موخې.
- د ټولنې په اقتصادي پرمختگ کې د مرکزي بانك رول.

د پولي سياست مفهوم

پولي سياست هغه سياست دی، چې د مرکزي بانك له خوا د پيسو د وړاندې کولو د کنټرول او د اقتصادي عمومي سياست د اصلي موخو د ترلاسه کولو لپاره کارول کېږي.

په بله وينا: پولي سياست د هغو تدبيرونو او تصميمونو له ټولگې څخه عبارت دی، چې د ټاکلو اقتصادي موخو، په ځانگړې توگه د ثبات د ټينگښت، استقرار او پولي ارزښت په موخه نيول کيږي.

د پولي سیاست عاملین:

بانکي سیستم له درې ډوله بانکونو څخه جوړ دی، چې په لاندې ډول دي:

مرکزي بانك:

په اوس وخت کې مرکزي بانك د هر خپلواك او مقتدر هیواد لپاره د یوې مهمې مالي موسسې رول لري، ځکه دا موسسه د دولت د اقتصادي سیاستونو په بشپړتیا، په ځانګړې توګه د پولي او مالي سیاستونو په چوکاټ کې مهم رول لوبوي او کړنې یې د دولت د سمو اقتصادي او مالي فعالیتونو لپاره اړینې دي او د هیواد د پولي چارو مدیریت پر غاړه لري. مرکزي بانك د بانکونو د بانك په نامه هم یادېږي. مرکزي بانك په ځینو هېوادونو په ځانګړې توګه مخ پروده هېوادونو کې د حکومت تر مستقیمې ادارې لاندې خپلې دندې ترسره کوي، خو د هر هېواد مرکزي بانك له نورو هېوادونو سره د دندو په برخه کې توپیرونه لري. پر دې بنسټ د وخت په اوږدو کې د مرکزي بانك د دندو د زیاتوالي په پام کې نیولو سره یو لنډ او نه بدلېدونکی تعریف ستونزمن دی. سره له دې مرکزي بانك ښایي د مرکزي پولي موسسې په توګه چې د سوداګریزو بانکونو د دندو ټاکل، د دولت مالي استازیتوب او د هېواد د پولي سیستم رهبري کول پر غاړه لري، هم یاد شي.

اقتصاد پوهانو هم مرکزي بانك په بېلابېلو ډولونو تعریف کړی، د بېلګې په توګه، شو (Shw) مرکزي بانك د اعتبارونو د کنټرولوونکي په توګه تعریف کړی دی. همداشان (How Trey) مرکزي بانك د پور لپاره د وروستنۍ سرچینې په توګه تعریف کړی. یو شمېر پوهان د مرکزي بانك عمده دندې د پولي بنسټ ساتنه او ثبات بولي او یو شمېر بیا د مرکزي بانك له خوا د پیسو د نشریدو پر دنده ټینګار کوي. په هر حال کې سوداګریز بانکونه له خلکو څخه امانتونه نه قبلوي، ډېری کارونه چې سوداګریز بانکونه یې د خلکو پر وړاندې باید ترسره کړي، نه یې ترسره کوي.

مرکزي بانك په مخ پر وده هېوادونو کې مستقل طبیعت نه لري، په ځینو هېوادونو کې نیمه مستقل طبیعت لري، لکه په کاناډا او انګلیستان کې.

په یو شمېر هېوادونو کې مرکزي بانك بشپړ واك لري، لکه د امریکا په متحدو ایالتونو کې، چې رئیس یې د ولسمشر او مشرانو جرګې په وړاندیز ټاکل کیږي او د بانك رئیس یوازې د مشرانو جرګې (سنا) پر وړاندې مسوولیت لري.

د مرکزي بانك موخه د نورو مالي موسسو په څېر دګټې ترلاسه کول نه دي، بلکې موخه یې د کنټرول له لارې د پیسو د ثبات او ارزښت ساتل او د حجم مراقبت او همداشان د نورو بانکونو او مالي موسسو د ناکامۍ مخنیوی دی او په ځینو هېوادونو کې د مرکزي بانك پانګه په خصوصي ملکیت پورې تړلې، خو د عامه موسسو په ردیف کې راځي.

په نړۍ کې مرکزي بانك په دوه ډوله منځ ته راځي:

۱ – د سوداګريزو بانکونو د بشپړتيا او ودې له لارې، لکه د انګليستان مرکزي بانك.

۲ – په ځينو هېوادونو کې مرکزي بانك لومړی د حکومت له خوا تاسيس او پانګه يې هم د حکومت له خوا برابرېږي.

۳ – مرکزي بانکونه دوې مهمې دندې ترسره کوي، چې يوه يې د پيسو د عرضې کنټرول او بله يې د نورو بانکونو د ماتې مخنيوی دی. همداشان ځينې نورې دندې، لکه د ميعادي امانتونو او سم لاسي امانتونو او ځينو نورو بانکي معاملو ترسره کول.

په ټوليزه توګه مرکزي بانك لاندې دندې لري:

۱ – د بانك نوټونو خپرول.

۲ – د دولت استازی، بانك لرونکی، سلاکار او مالي لارښود.

۳ – د سوداګريزو او خصوصي بانکونو د نغدو او موجودو زېرمو ساتنه.

۴ – د سوداګريزو بانکونو لپاره د پور چمتو کول.

۵ – د هېواد د فلزي زېرمو او اسعارو اداره او ساتنه.

۶ – د اعتبارونو کنټرول او د پولي سياست ترسره کول.

۷ – د بانکونو ترمنځ د محاسباتو تصفيه کول.

د اقتصاد په پرمختګ کې د مرکزي بانك رول

د سوداګريزو بانکونو او مرکزي بانك موخې سره توپير لري او سوداګريز بانکونه يوازې درې موخې لټوي:

۱ – سيالي(رقابت).

۲ – ساتنه يا محافظت.

۳ – د عايد لاسته راوړل.

خو د هر مرکزي بانك موخې، د بيو ثبات او اقتصادي وده، د بې کارۍ له منځه وړل او د تادياتو د بيلانس د تعادل منځ ته راوړل دي.

تر ټولو مهم رول چې مرکزي بانك يې په اقتصاد کې لوبوي، د بيو ثبات او اقتصادي وده ده، ځکه د بيو دثبات نشتوالی، د اقتصاد د بې ثباتۍ او د عايد د وېش د بې عدالتۍ لامل کېږي. يادې موخې ته د رسېدو لپاره له ځينو وسايلو څخه ګټه اخيستل کېږي، د بېلګې په توګه د بازار د مارکيټ له سياست څخه چې د مرکزي بانك په وسيله د دولتي پور داسنادو پېر او پلور ته رجوع کوي.

کله چې په اقتصاد کې د بيو سطحې د لوړېدو په حال کې وي، د دې وضعې د کنټرول لپاره مرکزي بانك د دولتي پور اسناد خرڅوي، چې له مخې يې پيسې له اقتصاد څخه راټولېږي او خپلې زېرمې لوړوي. کله چې په اقتصاد کې پيسې کمې شي، له يوې خوا د پيسو د ارزښت پر لوړوالي

باندې اغېزه کوي او له بلې خوا پر پانګونې هم اغېزې کوي، يانې پانګونه کمېږي، چې دا کار په خپل وار د بيو د لوړېدو مخنيوی کوي.

په سوداګريزو بانکونو کې د زېرمو د بدلون يا په بانکي نرخ کې د بدلون سياست کولی شي اقتصادي ودې او پرمختګ ته لار هواره کړي.

د بېلګې په توګه، مرکزي بانك موخه لري، چې په مجموع کې اقتصادي ثبات رامنځ ته کړي، د سوداګريزو بانکونو له لارې د سوداګريزو بانکونو زېرمې لوړوي، ترڅو پانګوالو ته د پور ورکولو ځواك پياوړی شي. په دې توګه د ډېرې پانګونې له لارې د بې کارۍ ځواك کمېږي او دا کار د لاس ته راتلونکو عوايدو پر سطحه مثبتې اغېزې ښيندي او د پانګونې ډېروالی طبعاً د اقتصاد پر ودې باندې مثبته اغېزه لري.

سوداګريز بانکونه:

سوداګريز بانکونه د سوداګريزو چارو د آسانتيا، دسوداګريزو فعاليتونو دپراختيا او دلنډمهاله امانتونو د ورکړې دنده لري. دا بانکونه د خلکو دغوښتنو پر بنسټ ميعادي امانتونه قبلوي او د دغو بانکونو يو والی د عامه زيان لامل ګرځي، له همدې امله تل د مرکزي بانك تر څارنې او کنټرول لاندې وي.

دغه بانکونه په ځينو هېوادونو کې د بيمې په موسسو کې په ځانګړي ډول بيمه کېږي، ترڅو د غريبو او منځنيو خلکو د امانتونو د زيانمنېدو مخه ونيول شي. د بېلګې په توګه په امريکا کې دا دنده د امانتونو د بيمې فدرال موسسه (Deposit) پر غاړه لري.

د جاري حساب يا عندالمطالبه امانتونه د دې بانکونو تر ټولو عمده امانتونه دي، چې د دې ډول طلباتو څښتن کولی شي د خپلو امانتونو په مقابل کې چك وليکي. په ځينو هېوادونو کې د عندالمطالبه او ميعادي حسابونو ترمنځ فوق العاده توپير ليدل کېږي. د بېلګې په توګه په افغانستان کې د سپما امانتونو لپاره له ۵ تر ۶٪ پورې ګټه ورکول کېږي، حال دا چې د عندالمطالبه امانتونو لپاره هېڅ ګټه شتون نه لري، خو په ځينو هېوادونو کې دا توپير له منځه تللی. د جاري امانتونو لپاره ګټه ورکول کېږي، خو دا فيصدي په مراتبو د سپما امانتونو له ګټې څخه کمه ده.

ټول سوداګريز بانکونه مکلف دي، د قانون مطابق د خپلو امانتونو يوه ټاکلې فيصدي د قانوني زېرمو په توګه په مرکزي بانك کې کېږدي. د امانتونو (سپارنو) بله برخه چې اضافي زېرمې بلل کېږي چې د بانکي صندوقونو له موجودۍ سره يو ځای، د دې لپاره له نغدوالي څخه نسبت شتمنۍ ته ډېره برخمنه ده، کولی شي د چکونو د نغدولو په موخه چې په مستقيم يا نامستقيم ډول د بانکي حسابونو د يوه حساب لپاره ايستل کېږي، وساتل شي.

اصولاً بانکونه خپلې مهمې ګټې د اعتبار د ورکړې له لارې ترلاسه کوي، چې دا دولتي او نادولتي برخې ته د پور په ډول د سوداګريزو بانکونو د شتمنيو يوه فيصدي ګڼل کېږي.

نن ورځ د بانکوالۍ سیستم پرمختللی دی او د بانکونو ترمنځ اړیکې د کمپیوټر او برېښنایي سیستم له لارې ټینګېږي، په ځانګړې توګه زموږ په هېواد افغانستان کې سوداګریز بانکونه په بشپړه توګه پرمختللي او انټرنېټي شبکې په واک کې لري. لکه د Core Banking Sestem سویفټ، د ګرځنده ټېلیفون له لارې بانکوالي او نور پرمختللي وسایل، چې په لنډ وخت کې ډېر خدمتونه ترسره کولی شي.

خصوصي بانکونه:

له هغو بانکونو څخه عبارت دي، چې خپلې بانکي کړنې په یوه ټاکلې او مشخصه ساحه پورې تړي. د اصولو له مخې اختصاصي بانك او بانکوالي داسې تعریفېږي:

(اختصاصي بانك له هغې موسسې څخه عبارت دی، چې د یوې ټاکلې او مشخصې ساحې د پولي او کریډېټي معاملو د ترسره کولو په موخه منځ ته راځي او د هغو اسنادو او مالونو په خرڅلاو او پېرودلو او همداشان هغو خدمتونو او تخنیکي مشورو چې د اړوندې ساحې له پراختیا او ودې سره تړاو لري، سروکار لري.) دا ډول بانکونه د خپلو فعالیتونو په ساحه کې جاري حسابونه او میعادي امانتونه منلی شي او همداشان د قانون له مخې په خپله ټاکلې او مشخصه ساحه کې د منقولو او نامنقولو مالونو د اخیستلو او خرڅولو واك هم لري.

د پولي سیاست موخې:

د پولي سیاست اصلي او معمولي موخې په لاندې ډول دي:

١ – بشپړ استخدام.

٢ – د بیو ثبات.

٣ – اقتصادي وده او پرمختګ.

۴ – د تادیاتو بیلانس.

۵ – د پیسو عرضه کول.

۶ – د کریډېټونو یا اعتبارونو او ټکټانې نرخ برابرول.

بشپړ استخدام:

د ټولو ملتونو د پولي سیاست تر ګردو مهمه موخه ده، ځکه:

الف: کله چې استخدام بشپړ وي، نه یوازې په اقتصاد کې کاري ځواك بې کاره نه پاتېږي، بلکې له سرچینو څخه یې هم ښه ګټه اخیستل کېږي.

ب: د بې کارۍ لوړه کچه انسانانو او انساني ټولنې ته بدبختۍ زېږوي، کورنۍ اړ کېږي، چې مالي ستونزو ته اوړه ورکړي او د بشپړ استخدام نشتوالی ټولنه د باالقوه بهرني لامل د ضایعاتو او کموالي په لور رهبري کوي او په ټولنه کې فقر ریښې غځوي.

له بشپړ استخدام څخه موخه دا نه ده، چې د بېکارۍ کچه باید صفر وي، بلکې بشپړ استخدام هغه وضعیت دی، چې په هغه کې د کار عرضه او تقاضا سره برابر وي.
اقتصاد پوهان د بشپړ استخدام په شرایطو کې د استخدام نرخ یا کچه د طبیعي بې کارۍ نرخ یا کچه بولي. د بې کارۍ کچه ثابته نه وي، بلکې له یوې دورې نه بلې هغې ته توپیر کوي.
د بېلګې په توګه، د ۱۹۶۰ لسیزې په اوږدو کې اقتصادپوهانو د بې کارۍ ۴ ٪ نرخ د موخې په توګه په پام کې نیوه، چې په همدې دوره کې د ۴٪ بې کارۍ کچه یا نرخ د طبیعي بې کارۍ نرخ بلل کېده او د استخدام شرطونه بشپړ وو. په هر حال د طبیعي بې کارۍ نرخ او کچه له یوه هېواده بل هېواد ته توپیر لري، د وخت په تېرېدو او د نویو شغلي فُرصتونو په رامنځ ته کېدو سره د هغه کچه یا نرخ پورته کېږي، چې دولتونه یې باید د کموالي او مخنیوي د سیاست په لټه کې شي.

د بیو ثبات:

د پولي سیاست بله موخه د بیو ثبات دی، ځکه د بیو نوسانات په اقتصاد کې شك او بې ثباتي منځ ته راوړي. د بیو لوړېدل او ټیټېدل دواړه ځینو خلکو ته بې فایدې او بې مورده یا نامشروع زیان اړوي.
د بېلګې په توګه، کله چې په اقتصاد کې تورم شتون ولري، د مصرفوونکو، تولیدوونکو او دولت له خوا تصمیم نیول له ستونزو سره مخ کېږي. د بیو د سطحې ساتل د پیسو د اخیستلو قدرت په داسې ترتیب سره چې د پانګونې د هڅونې او د استخدام د سطحې مانع نه شي او د بیو د ټیټوالي د اقتصادي نوساناتو او تموجاتو په موخه اغېزمن تدبیرونه د دولتونو یا پالیسي جوړوونکو له خوا طرحه کېږي، ترڅو مولدین او مستهلکین بې موجبه زیانمن نه شي. په ډېرو شدیدو تورمونو کې د بیو ناثابتوالی پر اقتصادي فعالیتونو اغېزه کوي.
مخ پر وده هېوادنو په ځانګړې توګه په افغانستان کې د بیو د ثبات اصطلاح ډېره مهمه ده. لکه څنګه چې د افغانستان بانك په قانون کې د بیو ثبات د لومړۍ موخې په توګه او مالي ثبات د دویمې موخې په توګه راغلي، ځکه د پولي نظام ثبات او د مالي نظام وده د افغانستان بانك له مسوولیتونو ګڼل کېږي.
(Grose National product) د یوه هېواد په وسیله د تولید شویو خدمتونو او توکو له مجموعي ارزښت څخه عبارت دی. ناخالص ملي تولید یا (Grose National Product) بېږي.

اقتصادي وده:

د پولي سیاست بله مهمه موخه د اقتصاد متوازنه وده ده. د اقتصاد وده او بشپړ استخدام له هغو موخو څخه دي، چې یو له بل سره نژدې تړاو لري او په لاندې ډول تعریفېږي:

اقتصادي وده په عام ډول د توليداتو او د هغو د عواملو (مولديت) د پايلو د کمي او کيفي ارزونې او اندازه کولو په مانا ده او په ځانګړي ډول اقتصادي وده د هېواد او سيمې د ملت د قدرت په لوړوالي کې د ظرفيت او ملي حقيقي محصول له زياتوالي څخه عبارت ده. يا په بله وينا:

اقتصادي وده هغه پړاو يا جريان دی، چې د هغې په وسيله د يوه هېواد حقيقي عايد په اوږده وخت کې ډېروالی مومي او اقتصادي وده په يوه هېواد کې د توليد شويو خدمتونو او اجناسو له زياتوالي څخه په ګټه اخستو سره اندازه کېږي. له دې امله په يوه هېواد کې اقتصادي وده هغه مهال واقع کېږي، چې توليدي ظرفيتونه ډېر شي، چې له هغو څخه په ګټې اخيستلو سره توکي او خدمتونه ډېر توليدېږي. او يا مديران او پانګوال اصولاً هغه مهال د اقتصادي ګټې او ودې په موخه په وسايلو او ابزارو کې پانګونه کوي، چې د بې کارۍ کچه يا نرخ ټيټ وي، په بل تعبير که د بې کارۍ کچه لوړه وي او کارخونې بېکاره وي، د صاحبانو لپاره د نوي پانګونې او نويو کارخونو د جوړولو انګېزه به شتون ونه لري. په هر حال که څه هم دا دوې موخې يو له بل سره تړلې دي، خو کېدای شي داسې سياست ګذاري شي، چې موسسې مستقيماً پانګونې ته وهڅول شي او اقتصادي وده لوړه شي، يا دا چې خلك د ډېرو طرفونو د تامين لپاره د موسسو د مالي تامين لپاره سپمونې ته وهڅول شي. د بېلګې په توګه د مالياتو د کموالي او معاملاتي انګېزې له لارې پانګوال په توليدي ابزراو او وسايلو کې پانګونې ته وهڅول شي، او سپمونکي سپما ته وهڅول شي.

د تادياتو بيلانس:

د پولي سياست بله موخه د هېواد د تادياتو د بيلانس برابر ساتل دي. د دې موخې ترلاسه کول دا غواړي چې هېواد په نړيواله سوداګرۍ کې وده وکړي. دا څرګنده ده، چې د تادياتو په بيلانس کې کسر نورو موخو ته د رسېدو لاره ستونزمنوي او د تادياتو په بيلانس کې کسر دا مانا ورکوي، چې اسعار يا سره زره بهر ته روان دي. د تادياتو د بيلانس په اړه د هر هېواد موخه د صادراتو او وارداتو مساوي کول دي، پردې بنسټ په عمل کې هغه هېواد چې غير کافي اسعاري زېرمې لري، بايد صادرات د تادياتو په بيلانس کې خپله موخه وګرځوي.

که يو هېواد د ډاډ وړ او مناسبې زېرمې ولري، بايد د هېواد موخه د صادراتو او وارداتو مساوي والی وي. د تادياتو د بيلانس د تعادل ساتل د پولي سياست يو حتمي کار او امر دی، پر دې بنسټ پوښتنه مطرح کېږي، چې د تادياتو په بيلانس کې څرنګه تعادل راوړو؟ د تادياتو په بيلانس کې کسر دا مانا ورکوي، چې په اقتصاد کې د پيسو عرضه زياته ده او د دغو اضافي پيسو لپاره بايد په اقتصاد کې اعتبار رامنځ ته شي او تقاضا اضافه شي، يانې د تادياتو د بيلانس کسر په يوه هېواد کې د پيسو د عرضې له زياتوالي څخه انعکاس کوي او د تعادل لپاره يې بايد خلك خپلې اضافي پيسې د بهرنيو توکو او يا د پور پر اسنادو باندې د يوه ثابت نرخ تر سيستم لاندې ولګوي او بانك هم بايد

اسعاري زېرمې لوړې کړي او کورنۍ پیسې وپېري، ترڅو د اضافه پیسو عرضه له منځه لاړه شي.

له بله پلوه که د پیسو عرضه ټیټه وي او پیسو ته تقاضا زیاته وي، دا مانا ورکوي، چې د تادیاتو په بیلانس کې زیاتوالی راغلی، چې په دې حالت کې خلك باید کورنۍ پیسې پر بهرنیانو باندې د پور اسنادو او یا مالونو د خرڅولو له لارې ترلاسه کړي او مرکزي بانك هم په خپل وار اضافي بهرني اسعار د اقتصاد له جریان نه کم کړي، یانې پیرودنې وکړي او په بدل کې یې کورنۍ پیسې جریان ته داخلې کړي، چې د همدې پورتنیو لارو په مرسته کېدای شي، د تادیاتو د بیلانس تعادل وساتل شي.

د پولي سیاست معمولي موخې:

که د سیاست مقتدرین د پولي سیاستونو د وضع کولو له لارې خپلو اصلي موخو (اقتصادي ودې، بشپړ استخدام، د بیو ثبات او د تادیاتو د بیلانس د تعادل ساتلو) ته په بشپړه توگه ونه رسېږي، یانې پورتنۍ موخې د بدلون وړ وي، په دې حالت کې باید پولي سیاست پر منځنیو یا وسطی او یا معمولي موخو تکیه وکړي، چې له هغو څخه په گټه اخیستلو سره کولی شي د زغم وړ کنټرول ولرلی شي، چې دا موخې درې ډوله دي:

١ – د پیسو یا پولي عرضه Money Supply.

٢ – د کرېډېټونو یا اعتبارونو برابرول Availability Credits.

٣ – د ټکټانې نرخ Interest Rate.

١ – د پیسو یا پولي عرضه: په اقتصاد کې پولي عرضه ټول هغه پولي عناصر په ځان کې رانغاړي چې په بېلابېلو ډولونو د بانکي سیستم له لارې په دوران کې اچول کېږي.

مرکزي بانك پولي عرضه په اقتصاد کې د زېرمو د اندازې د کنټرول له لارې کنټرولوي او په پولي عرضه کې بدلونونه د دولت د پولي سیاست د تصمیمونو له امله صورت مومي، چې د هغو په تعقیب د ربحې نرخ په ازاد بازار کې بدلون کوي او د ربحې د نرخ بدلون په خپل وار د پانگونې پر حجم او بلاخره د اقتصاد پر مجموعي تولید باندې اغېزې اچوي.

له بل لوري دا چې مرکزي بانك نه شي کولی په مستقیم ډول بیې کنټرول کړي، په دې حالت کې د بیو د ټاکلو لپاره مرکزي بانك د پولي عرضې د رشد نرخ د منځني یا وسطی هدف په توگه ټاکي، چې دا انتخاب له عملیاتي موخو څخه یوه موخه ده او مرکزي بانك کولی شي چې د پولي عرضې د کنټرول له لارې انفلاسیوني اغېزې له منځه یوسي.

نوي کلاسیکان او د پولي مکتب پلویان پر دې اند وو، چې له نوساني لکه تورم او کسادي سره د مقابلې تر ټولو غوره لار سیاست بولي، چې هغه هم اساساً د پیسو د حجم په بدلون سره د اقتصادي فعالیتونو له سطحې سره متناسب خلاصه کېږي.

د بېلګې په توګه د پیسو د حجم کمېدل یا د پولي عرضې د ودې کمېدل د ربحې د نرخ د لوړوالي او مجموعي تقاضا د کموالي لامل کېږي او د دوام په صورت کې په تدریج سره تورم مهاروي.

د فریدمن په نامه د یوه اقتصادپوه د وړاندیز له مخې پولي عرضه په هر کال کې له ۲ تر ۴ سلنو اجازه ورکوي، چې نرخونه په یوه اقتصاد کې په ثابت ډول وده او رشد وکړي.

د ټکټانې د نرخ د کرېډېټونو برابرول:

د پولي سیاست دوې وروستۍ موخې د اعتبارونو او ټکټانې د نرخ برابرول دي او اقتصادپوهان ورته د مارکېټ شرطونه هم وایي، چې په بانکي سیستم کې د ټکټانې نرخ ازادو زېرمو ته رجوع کوي او اقتصادي پالیسي جوړوونکي کولی شي د ټکټانې له نرخ څخه په ګټې اخیستلو سره پر اقتصادي فعالیتونو او هم پر کرېډېټونو یا اعتبارونو باندې د پام وړ اغېزې واچوي، یانې د اقتصاد مقتدرین کولی شي دوه ډوله پولي سیاست وکاروي، چې یو(اسانه یا پراختیایي) سیاست دی، چې د ټیټې ټکټانې نرخ په کې وضع کېږي، البته په لنډه دوره کې. او بل پولي (انقباضي) سیاست دی چې په هغه کې په لنډه دوره کې ټکټانه لوړه وضعه کېږي.

د پولي سیاست ستراتېژي:

ومو لیدل چې د پولي سیاست د کاروني موخه د اقتصادي سیاست یو لړ وروستیو موخو ته رسېدنه ده، لکه د بیو ثبات، د بشپړ اشتغال سطحه، د تادیاتو د بیلانس تعادل او نور.

مرکزي بانك تمایل لري، چې دې ډول موخو ته ورسېږي، اما دغو موخو ته رسېدنه د یو لړ وسایلو او ابزارو په وسیله لکه د ازاد بازار عملیات، دسیاست تنزیل او قانوني زېرمو له لارې شونې کېدای شي.

د پام وړ ټکی دادی، چې دې ډول موخو ته رسېدنه په مستقیم ډول امکان نه لري او د دې لپاره مرکزي بانك بېلابېلې ستراتېژۍ پر کار اچوي.

لکه څنګه مو چې وویل مرکزي بانك وروستیو موخو ته درسېدنې لپاره د پولي سیاست وسایل، د عملیاتو موخې (د امانتي موسسو زېرمې، د مجدد تنزیل نرخ او پولي پایې) خپله موخه ټاکي.

د بېلګې په توګه مرکزي بانك (د پولي سیاست له وسایلو څخه د یوې وسیلې په توګه) د پور د پاڼو د پیرودنې او خرڅلاو له لارې په ازاد بازار کې پولي بنسټ ته بدلون ورکوي. پر دې بنسټ د پولي پایې یا بنسټ بدلون، د پیسو حجم یا د ربحې نرخ (د منځنیو موخو په توګه) تر اغېزې لاندې راولي او بلاخره د ربحې د نرخ یا د پولي زېرمو د ودې د نرخ په بدلون سره وروستۍ موخې ترلاسه کېږي.

په هر حال مرکزي بانك وروستیو موخو ته د رسېدنې لپاره کولی شي، له دوو ستراتېژیو کار

واخلي. یو پړاویزه او دوه پړاویزه ستراتیژي. په یو پړاویزه ستراتیژۍ کې مرکزي بانك د هغو بدلونونو له لارې چې په عملیاتي متحولونو کې یې راوړي، د وروستیو موخو لپاره تر ټولو عملي لار برابروي او لیدل کېږي، چې په دې ستراتیژۍ کې مرکزي بانك د عملیاتي موخو له لارې مستقیماً نهایي موخې په پام کې نیسي.

په دوه پړاویزه ستراتیژۍ کې دا مسئله په دوو پړاوونو کې ځانګړې کېږي. په لومړي پړاو کې وروسته له دې چې مرکزي بانك د خپلو موخو یانې استخدام او د بیو د سطحې په اړه تصمیم ونیسي، د هغو متحولونو مجموعه چې وسطي موخې (د پیسو حجم، لنډمهاله او اوږدمهاله ربحو نرخ) بېرې او پر بې کارۍ او د بیو پر لوړوالي مستقیم اغېز کوي، انتخابوي.

په دویم پړاو کې نور متحولونه چې عملیاتي موخې بېرې او د پولي سیاست د ابزارو ډېرې اغېزې مني، انتخابوي. د بېلګې په توګه د دې لپاره چې مرکزي بانك وکولی شي د پیسو د حجم (M) لپاره د څلور سلنه ودې نرخ لاسته راوړي، باید پولي پایه یا بنسټ په کال کې دوه سلنه لوړ کړي.

په هر حال مرکزي بانك دې ته ترجیح ورکوي، چې پورتنۍ ستراتیژي غوره کړي، ځکه وروستیو موخو ته رسېدنه د یو لړ منځنیو موخو او اسانه لارو له مخې اسانه کار دی. په چټکو منځنیو (وسطي) موخو او عملیاتو سره کولی شي د پولي سیاست د بریا په اړه نظر څرګند کړي.

د لومړي څپرکي د مطلبونو لنډیز:

په دې څپرکي کې مو د پولي سیاست تعریف وکړ، د عاملینو ونه مو یاد کړل، مرکزي بانك مو تعریف کړ او ولیدل شول، چې د مرکزي بانك هر تعریف په حقیقت کې د مرکزي بانك له دندو د یوې دندې بیانوونکی دی.

همداشان د مرکزي بانك دندې، چې مهمې یې د نوټونو خپرول، د دولت استازیتوب او بانکداري، وروستی پور ورکوونکی او د اعتبارونو او نورو بانکې او پولي چارو کنټرول دي تحلیل او وڅېړلې. همداشان د سوداګریزو او خصوصي بانکونو له تعریف او دندو سره هم بلد شوو. همداشان د پولي سیاست کارول، چې اقتصادي موخو ته رسېدنه ممکنوي او د دې ترڅنګ نهایي موخو ته د رسېدنې څرنګوالی، چې د مرکزي بانك له خوا د بېلابېلو ستراتېژیو له لارې ممکنېږي، وڅېړل شول. په دې برخه کې ولیدل شول چې نهایي یا وروستیو موخو ته رسېدنه په نامستقیم ډول د وسطي یا منځنیو موخو له لارې اسانه او ساده ده، ځکه له دغو موخو څخه په ګټې اخیستنې سره په چټکۍ سره کېدای شي د پولي سیاست د بریا یا نه بریا په اړه نظر څرګند شي او همداشان له لازمو اصلاحاتو سره نهایي موخو ته د رسېدو لپاره لازمې کړنې ترسره شي.

د لومړي څپرکي پوښتنې

۱ – پولي سیاست تعریف او د عاملینو ونه یې واخلئ؟

۲ – اقتصادپوهان مرکزي بانك څه ډول تعریفوي؟

۳ – د مرکزي بانك او سوداګریزو بانکونو موخې تشریح کړئ؟

۴ – په کلي توګه د مرکزي بانك دندې په ګوته کړئ!

۵ – په سوداګریزو بانکونو کې تر ټولو عمده امانتونه (سپارنې) ولیکئ؟

۶ – په کلي توګه سوداګریز بانکونه د قانون له مخې کومې دندې ترسره کوي؟

۷ – اختصاصي بانك د پیسو او بانکوالۍ د قانون مطابق تعریف کړئ؟

۸ – د بشپړ استخدام اصطلاح او د بیو ثبات واضیح کړئ؟

۹ – اقتصادي وده څه ده او کله واقع کېږي؟

۱۰ – د پولي سیاست معمولي موخې څو ډوله دي، ونه یې واخلئ او هم د پولي سیاست دوې وروستۍ موخې سره پرتله کړئ؟

د پولي سیاستونو وسایل او ډولونه

ټولیزه موخه:
په یوه هېواد کې د پولي ارزښت او ثبات ساتنې، مساعد اقتصادي حالت او د بانکوالۍ نظام د پیاوړتیا په موخه د پولي سیاست د وسایلو توضیح.

د زده کړې موخې: لوستوال به د دې څپرکي تر لوستلو وروسته پر لاندې څېزونو برلاسي شي:

- د زېرمو سیاست او د پولي سیاست د قوي وسایلو په توګه د پیسو د وړاندې کولو د کنټرول په موخه د بانکونو د زېرمو ټاکل او د تادیاتو د بیلانس د توازن په موخه د ارزي سیاست توضیح.
- د ټولنې د حالاتو په پام کې نیولو سره له پولي تورم څخه د مخنیوي په موخه د تنزیل او نوي یا مجدد تنزیل عملیه.
- د هېواد د بانکي او پولي سیاست مطابق د پولي او مالي انبساطي او انقباضي سیاست.
- د افغانستان د مرکزي بانك (د افغانستان بانك) د پولي سیاست وسایل یا ابزار.

د ازاد بازار سیاستونه یا د پرانیستي بازار کړنې:

د مرکزي بانك تر ټولو ګټور ابزار د پرانیستي بازار کړنې (عملیات) دي.

دا سیاست د دولت له خوا د هر هېواد د مرکزي بانك په وسیله، په ټاکلي زمانه کې، نه په پرلپسې او مستمر ډول ترسره کېږي، چې په ډېرى مواردو کې دا لنډمهاله سیاستونه مقطعي وي. مرکزي بانك د بیه لرونکو دولتي پاڼو د پېر او پلور له لارې کولی شي په ازاد بازار کې بانکي زېرمې کمې او زیاتې کړي. د بېلګې په توګه د تورم په حالت کې مرکزي بانك د ارزښت لرونکو اسنادو خرڅلاو ته په ازاد بازار کې اقدام کوي، چې په دې توګه بیې تر ممکنه بریده راټیټېږي.

دلته خلك د دولتي لوړبيو اسنادو د پيرودنې په موخه سر ببره پر هغو پيسو چې په لاس کې يې لري، له خپلو سپماوو څخه چې له بانکونو يا نورو موسسو سره يې ايښې وي هم يوه برخه رااخلي او د ارزښتلرونکو دولتي اسنادو د پيرودنې له لارې يې هغه مرکزي بانك ته لېږدوي، چې له بانکونو څخه د خلکو دا را اخيستنه، د دولتي قرضه اسنادو د پيرودنې په موخه ده، چې د دولتي پور اسنادو گټه نظر امانتونو او سپما ته ډېره وي او همداشان ترجيح ورکوي، چې د سپما په عوض چې د نسبتاً کمې ربحې لرونکي دي، دولتي پور اسناد وپيري او له لوړو گټو يې برخمن شي، چې د دې تدبيرونو عملي کول په اقتصاد کې د پيسو د کموالي لامل کېږي او دا کموالى د دولتي پور د اسنادو د پيرودونکو د پير ځواك کموي، چې په پايله کې پر اقتصاد د تورم ضد اغېزې لوېږي. له همدې امله د ازاد مارکيټ سياست د پولي تورم پر وړاندې د مبارزې په موخه د پولي سياست د مهمې وسيلې په توگه گڼل کېږي.

هغه مهمه مسئله چې بايد په پام کې ونيول شي داده، چې د دولتي ارزښت لرونکو اسنادو خرڅلاو د ازاد بازار د سياست له لارې تل د تورم ضد وسيلې په توگه نه وي، ښايي د موجود تورم د پياوړتيا لامل هم شي.

بلاخره د ربحې د شديد نرخ له بدلونونو څخه د ځان ساتنې لپاره او په ناڅاپي پيروپلور د نامساعدو اغېزو د مخنيوي لپاره او په فوق العاده زياته مقايسه اقدام ونه شي، بلکې په تدريجي ډول اقدام وشي.

د زېرمو يا ذخايرو سياست:

قانوني زېرمې عمدتاً قانون د بانکي مکلفيتونو جز گڼلى دى. ټول بانکونه ملکف دي، چې د خلکو د حقونو د ملاتړ په موخه د خپلې پولي پانگې يوه اندازه په بانك يا موسسه کې چې په قانون کې څرگند وي، کېږدي.

په حقيقي زېرمو کې بدلون د امريکا په متحدو ايالتونو کې د لومړي ځل لپاره د بيو د لوړوالي د مخنيوي په موخه د يوې پولي کړنلارې يا طرحې په توگه ومنل شو.

هر بانك نظر قانون ته د ديپوزيتونو يوه ټاکلې فيصدي قبلوي او په مرکزي بانك کې يې ساتي. که مرکزي بانك او سوداگريز بانکونه وغواړي چې بيې د لوړ اقتصاد سطحې ته ورسېږي، په دې حالت کې ديپوزيتونه او حقيقې زېرمې لوړوي، يانې سوداگريز بانك غوښتنه کوي، چې ډېرې زېرمې په مرکزي بانك کې خوندي کړي. برعکس که مرکزي بانك وغواړي پر اقتصادي فعاليتونو او پانگه اچونه باندې مطلوبې اغېزې پرېباسي، په دې حالت کې ديپوزيتونه او حقيقي زېرمې را ټيټوي او د سوداگريزو بانکونو زېرمې لوړوي. که د سوداگريزو بانکونو زېرمې کموالى ومومي، په

دې حالت کې پر اقتصادي فعالیتونو باندې منفي اغېزې اچوي، یانې سوداګریز بانکونه نه شي کولی پانګوالو ته د پام وړ پورونه ورکړي. په بله وینا د دې لپاره چې مرکزي بانك وکولی شي د پیسو د ورکړې میزان کنټرول کړي، د قانوني زېرمو لوړه کچه په پام کې نیول کېږي. قانوني زېرمه بانك ته دا امکان ورکوي، چې د ازاد بازار چارې د اقتصادي زېرمو له ثبات څخه په ډاډمنتیا سره ترسره کړي. مرکزي بانك د قانوني زېرمو د میزان په ټاکلو سره، تر هغه څه ډېر چې بانکونه یې غوښتونکي دي، کولی شي د زېرمو کچه وټاکي او په پایله کې په دقیق ډول د پیسو د وړاندې کولو یا عرضې سطحه کنټرول کړي. د دې چارې ځانګړې اغېزه د لنډمهاله ربحې پر نرخ د مرکزي بانك د کنټرول شدت دی. په هر حال مرکزي بانك او د یوې ټولنې پولي مقامات کولی شي د قانوني زېرمې بدلون د قوي پولي سیاست د یوې وسیلې په توګه د ټولنې د پیسو د عرضې پر میزان اغېزه وکړي، چې دا نسبت به له ۱۰ سلنې لږ او له ۳۰ سلنې ډېر نه وي.

اسعاري سیاست:

یو شمېر تدبیرونه د پیسو د مطلوب بهرني ارزښت په موخه په یوه ټاکلي وخت کې نیول کېږي.

له دې تعریف څخه داسې انګېرل کیږي، چې یو کورنی پولي واحد په څه اندازه او مقدار بهرنی پولي واحد یا د توکو یو واحد لاسته راوړلی شي. هغه لاملونه چې د پیسو پر بهرني ارزښت اغېزه لري، د یوه هېواد د تادیاتو د بیلانس وضع او حالت دی.

د بیلانس تعریف:

له نورو هېوادونو سره د یوه هېواد د ورکړو او لاسته راوړنو له ټولګې څخه عبارت دی. د یوه هېواد د تادیاتو د بیلانس د زیاتوالي یا کسر څرنګوالی د هغه هېواد پولي ارزښت اغېزمنوي.

که د تادیاتو په بیلانس کې کسر ولیدل شي، د اسعارو په مقابل کې د کورنیو پیسو د کموالي لامل کېږي، په دې مانا چې د اسعارو لپاره د غوښتنې ډېروالی د تادیاتو د بیلانس د کسر د له منځه وړلو په موخه وي او د کورنیو پیسو ارزښت د اسعارو په مقابل کې کموي او د هغه برعکس د اسعارو ارزښت ښيي، چې مرکزي بانك باید د پیسو د ارزښت د ټیټوالي د مخنیوي لپاره ټاکلي تدبیرونه ونیسي. د تادیاتو د بیلانس د زیاتوالي په صورت کې د اسعارو لپاره تقاضا کمه وي، چې اسعارو ته د تقاضا کمښت د اسعارو په برخه کې د ارزښت د کموالي مانا ورکوي. په درېیم صورت کې بیلانس ځانته مثبته بڼه غوره کوي او د اسعارو ورود نظر خروج ته ډېر وي.

په هر حال د اسعارو ارزښت هغه وخت ډېرېږي، چې تقاضا نظر عرضې ته ډېره وي، کله چې تقاضا نسبت عرضې ته کمه وي، ارزښت یې ډېروالی مومي.

باید ووایو چې یو هېواد هغه وخت د اسعارو د ثابتې بیې د سیستم درلودونکی وي، چې خپل پولي سیاستونه د نورو هېوادونو له پولي سیاستونو سره همغږي کړي.

د بېلگې په توگه، که افغانستان د خپلو دودیزو پیسو او د پاکستان د کلدارو ترمنځ ټینگ تړاو رامنځ ته کړي، په ازاد بازار کې به یې خپله پانگه د همغې ربحې نرخ ولري، چې د پاکستان په بازارونو کې حاکم وي.

تنزیل او د تنزیل مفهوم:

د تنزیل لغوي مانا: تنزیل په لغت کې ښکته راوړلو، کمولو او ځای پر ځای کولو ته وایي او د مرکزي بانك د پولي سیاست له وسایلو څخه یوه وسیله ده.

په اسلامي متونونوکې تنزیل: (د دین بیع) هغه کلمه ده، چې په اسلامي فقه کې له تنزیل سره یو شان ماهیت لري او په اسلامي بانکوالۍ کې له هغې څخه د دین په خرڅلاو یا پیرودلو کې کار اخیستل کېږي.

د دین بیع په کم مبلغ سره د اوږدمهاله دین د خرڅلاو په مانا ده. په څرگند عبارت سره، دین د سوداگریزو پاڼو او اسنادو له تنزیل څخه عبارت دی، چې سررسید یې په راتلونکې کې دی. په دې ډول چې مثلاً د سفتې لرونکي بانك ته په مراجعې سره تر سررسید مخکې خپل طلب نقداً او په کم مبلغ سره ترلاسه کوي.

تنزیل په ساده ډول یوه بانکي چاره یا عملیه بلل شوې، چې د بانکونو له خوا تر کارونې لاندې نیول کېږي او د ترسره کولو ډول یې، لکه د ارزښت لرونکو اسنادو پر وړاندې د اجرااتو غوندې دی.

دا چې تنزیل د اوږدې مودې لپاره د نقدي طلب طبیعي پیرودل دي، چې د بیې طلب د تنزیل په ورځ کې د طلب په سند کې له درج شوي مبلغ څخه لږ وي او دا واټن هماغه ربحه ده، چې له طلب سره د هغې د وصول تر نېټې پورې تړاو لري.

اصطلاحاً دغه فاضل واحد د پولي محاسبې لپاره د تنزیل د ورځې د قېمت او د وصول د ورځې د طلب د قېمت ترمنځ تنزیل بلل کېږي.

د پانگوالۍ په نظام کې باید طلب د سوداگریزې راکړې ورکړې زېږنده وي، یانې هغه مدیونیت چې پیدا کېږي، د پیرودلور په پایله کې به وي او دویم دا چې موده باید له ۹۰ ورځو ډېره نه شي. دلیل یې دادی، چې بانك د وگړو د څرگندو سپارنو (امانتونو) پر بنسټ لنډمهاله اعتبار ورکوي او د طلب لرونکي ته د تنزیل موده د اعتبار د ورکړې په ډول باید له دریو میاشتو څخه، چې د لنډمهاله اعتبار حد دی، تجاوز ونه کړي.

د بېلګې په توګه، د پرچون پلورنې لپاره له عمده فروشۍ څخه د مالي پیرودلو په ډول په سوداګریزو راکړو ورکړو کې د طلب له ورقو څخه د برآت او سفتې په ډول کار اخیستل کېږي. ځکه پرچون پلورنځي غالباً نه شي کولی د مال قېمت نغداً ورکړي. له دې امله عمده پلورنځي ته دنغدو پیسو پر ځای د طلب ورقې د حجت او برات په ډول ورکوي، ترڅو د پرچون پلورنې په پړاو کې د مالونو تر خرڅلاو وروسته لازم وجوه راټول او د پرچون پلورونکي سره یې همغږي (کارسازي) کړي. اوس که عمده پلورونکی وغواړي د اړتیا له امله خپل مدت لرونکی طلب نقد کړي، کولی شي د طلب سند بانك ته یوسي او د طلب وجه د نزول تر کسر وروسته نغداً ترلاسه کړي. د یادونې وړ ټکی دادی، چې د عمده پلورونکي یا څرګند پرچون پلورونکي طلب باید د مالي راکړې ورکړې زیږنده وي، همداشان تنزیل د سوداګریزې راکړې ورکړې زېږنده نه وي، نو د دې حالت تکرار د ناوړه اقتصادي حالتونو لامل کېږي.

مجدد تنزیل:

مجدد تنزیل هغه تنزیل ته ویل کېږي، چې یو ځل بیا د تنزیل د عملیې وړ وګرځي. د مجدد تنزیل د نرخ بدلونونه د پولي سیاست یو ډول نور وسایل دي، چې مرکزي بانك کولی شي د پولي تعادل او ارزښت ساتنې په موخه په بېلابېلو اقتصادي شرایطو او حالاتو کې له هغه څخه ګټه واخلي. مرکزي بانك د رکود او کسادي شرایطو په ترڅ کې چې معاملې په لازم ډول نه ترسره کېږي او توکي په ګودامونو کې پاتې کېږي او د پیسو حجم او کافي اعتبارونه نه وي، کولی شي د مجدد تنزیل نرخ راټیټ کړي، ترڅو بانکونه وکولی شي په مناسبو شرایطو کې مرکزي بانك ته مراجعه وکړي او خپل اوراق تنزیل کړي. د مجدد تنزیل نرخ هغه نرخ دی، چې سوداګریز بانکونه یې له مرکزي بانك څخه د اعتبارونو د ترلاسه کولو لپاره دغه بانك ته سپاري. مرکزي بانك یاد شوي اعتبارونه د ارزښت لرونکو پاڼو د مجدد تنزیل له لارې بانکونو ته ورکوي.

د مجدد تنزیل د عملیې اساسي ځای او مرجع سوداګریز بانکونه دي او دا بانکونه د تنزیل عملیه ترسره کوي. هغه اسناد چې د ټاکلي مبلغ لرونکي وي له هغه قېمت سره چې په سند کې ذکر دی، تر هغه په کم قېمت سره د مرکزي بانك په واك کې قرار مومي. که بانك نغدو پیسو ته اړتیا ومومي، یاد شوي اسناد مرکزي بانك ته وړي او د مجدد تنزیل غوښتنه کوي.

مرکزي بانك له پولي او بانکي سیاستونو سره سم او د پولي حالت په پام کې نیولو سره د مجدد تنزیل د عملیې د ترسره کولو یا نه ترسره کولو اقدام کوي. په دې مانا که مرکزي بانك پر دې پوه شي، چې په ټولنه کې د پیسو د عرضې اړتیا ډېره ده، باید د مناسب او مساعد اقتصادي حالت لپاره د پیسو د عرضې مقدار زیات کړي، چې په دې وخت کې مرکزي بانك د مجدد تنزیل نرخ راټیټوي او بانك د په لاس کې ارزښت لرونکو اسنادو مجدد تنزیل ته هڅوي، چې سوداګریز بانکونه خپل

سوداګریز اسناد مرکزي بانك ته وړي او مجدد تنزیل ورکوي. که چېرې مرکزي بانك دې پایلې ته رسېدلی وي، چې په اقتصاد کې د تورم حالت راڅرګندېږي یا انفلانسیون د پراختیا یا غوړېدو په حالت کې دی، مرکزي بانك د مجدد تنزیل نرخ لوړوي، ترڅو یو ممانعت رامنځ ته کړي، او د پیسو د عرضې له ډېروالي څخه مخنیوی وشي. په دې صورت کې مجدد تنزیل د مرکزي بانك د پولي سیاست د وسیلې په توګه د اجرا وړ ګرځي.

نو ویلی شو چې مرکزي بانك کولی شي د مجدد تنزیل د نرخ د لوړوالي یا ټیټوالي له لارې خپلې منل شوې ارزښت لرونکې پاڼې د پراختیایي یا انقباضي پولي سیاست په لازمو او اړینو برخو کې عملي کړي، ترڅو له دې لارې د بیو په استقرار کې خپله ونډه ترسره کړي. سربېره پر دې دې پایلې ته رسېږو، چې په پولي بازار کې د پیسو د اندازې ډېروالی د پانګونې درجه لوړه بیایي، د تولید د سعودي سیر لامل کېږي او د تولید ډېروالی د استخدام لامل کېږي او که په ټولنه کې د تورم حالت وي، مرکزي بانك د ارزښت لرونکو پاڼو د تنزیل نرخ د پاڼو له مجدد تنزیل څخه ژغوري او په اقتصاد کې د پیسو اندازه کموي او د بیو د وروستي لوړوالي څخه مخنیوی کوي.

د ارزښت لرونکو اسنادو رهني سیاستونه:

د تضمین سیاست یا د ارزښت لرونکو اسنادو او پاڼو رهن ته اېښودل، چې د سیاستوال له خوا د پولي جریاناتو د تنظیم لپاره ترسره کېږي.

معاملاتي بانکونه د نغدو پیسو او پولي امکاناتو د ترلاسه کولو لپاره، ارزښت لرونکې پاڼې مرکزي بانك ته د رهن په توګه سپاري. مرکزي بانك د خپلو پراختیایي یا محدودوونکو سیاستونو له مخې د مرکزي بانك کړنلاره د دې ډول پولي حرکت پر وړاندې تنظیموي. که چېرې مرکزي بانك درك کړي، چې په بازار کې د پیسو اندازه مخ پر کمېدو ده، بانك د ارزښت لرونکو پاڼو نغدولو ته هڅوي. د تضمین سیاست او د ارزښت لرونکو پاڼو او اسنادو ګروول یا رهن ته سپارل، د دې ډول سیاست یوه لاره ګڼل کېږي. کله کله بانکونه هم د قېمتي توکو او ځیزونو په ګرو اېښودلو کې، په مرکزي بانك کې نغدې پیسې لاسته راوړي.

د ارزښت لرونکو پاڼو د تضمین د ربح نرخ نظر د مجدد تنزیل نرخ ته په عمومي ډول لوړ وي.

د افغانستان بانك، د ډېرو پانګونو او اقتصادي ودې په موخه او همداشان د افغانستان د بانکوالۍ د نظام د پرمختیا لپاره د منقولو اموالو رهني او د نامنقولو اموالو رهني قوانین تر تصویب لاندې نیولي. دا قوانین خصوصي او سوداګریزو بانکونو ته د پور اخیستلو زمینه برابروي. همداشان د خلکو لپاره د اعتبارونو او نورو بانکي خدمتونو لپاره د لاسرسۍ زمینه برابروي، ترڅو سوداګر له بانکونو پور واخلي او خپله سوداګري وغوړوي او بانکونه او مالي ادارې هم ډېر ډاډ ترلاسه کړي، چې رهني پورونه ورکړي.

پولي انبساطي سیاست (د پیسو په برخه کې ډېروالی)

دا سیاست له رکود سره د مقابلې او بشپړ استخدام ته د لاسرسي په موخه غوره کېږي.

د بېلګې په توګه، مرکزي بانك له خلکو یا دولت څخه د پور د پاڼو د اخیستلو له لارې د پولي پایې د ډېروالي او د پیسو د حجم د ډېروالي لامل کېږي. د پیسو د حجم ډېروالی د ربحې د نرخ د ټیټوالي او د مجموعي تقاضا د زیاتوالي لامل کېږي او په اقتصاد کې د خالي ظرفیت په شرایطو کې بشپړ استخدام ته د رسېدو یوه وسیله ګرځي. په بله وینا ویلی شو، کله چې مرکزي بانك تصمیم ونیسي چې د پیسو عرضه د بازار د عملیاتو له لارې لوړه کړي او په لومړي ګام کې د بازار عملیات نوې زېرمې د سیستم په د ننه کې تزریق کوي، د پیسو د عرضې مقدار لوړوي (د عرضې منحنی په ښي لوري تغییر کوي.) اوس د پیسو د عرضې اندازه، نسبت هغه مبلغونو ته چې کورنۍ غواړي ویې ساتي، ډېروي، چې په پایله کې د ربحې نرخ ټیټېږي.

د ربحې د نرخ په ټیټېدو سره د پلان شوې پانګونې لګښتونه (چې د مجموعي لګښتونو یوه برخه ده) ډېروالی مومي. دا ډېروالی په دې مانا دی، چې پلان شوي مجموعي لګښتونه اوس تر مجموعي تولید لوړ دي او شرکتونه ناپلان شوی کمښت په زېرمو کې تجربه کوي او تولید ته زیاتوالی ورکوي.

د پیسو په برخه کې ډېروالی د ربحې نرخ را ټیټوي او مجموعي تولید ورسره زیاتېږي او د تولید لوړه کچه پیسو ته تقضا ډېروي (پیسو ته د تقضا منحني په ښي لوري تغییر مومي) او دا د دې سبب کېږي، چې د ربحې نرخ راټیټ نه شي. د مرکزي بانك له خوا د پور د پاڼو پېرودل، چې د پولي انبساطي سیاست په توګه تلقي کېږي، د ربحې د نرخ د ټیټوالي، پانګونې او تولید د ډېروالي او بلاخره په اقتصاد کې د لګښتي مخارجو د زیاتوالي لامل ګرځي.

پولي انقباضي سیاست (د پیسو کمښت)

دا سیاست د تورم او د بیو له فشار سره د مقابلې په موخه ترسره کېږي. د بېلګې په توګه، مرکزي بانك خلکو ته د پاڼو د پلور یا د نرخ د لوړولو له لارې د پیسو د حجم قانوني زېرمه کموي. د معاملاتي تقاضا او ملي عاید د کمولو له لارې د پیسو د حجم کمول، استخدام راټیټوي او د تورمي فشارونو مخه نیسي. په بله وینا پولي انقباضي سیاست د مجموعي تولید د کمولو په موخه د پیسو په برخه کې یو کموالی دی. پوهېږو چې د پلان شوې پانګونې سطحه د ربحې له نرخ سره معکوسه اړیکه لري، هرڅومره چې د ربحې نرخ لوړ وي، پلان شوې پانګونې او په همدې ترتیب د تولید د تعادل سطحه کمېږي، چې دا کموالی د پیسو د تقاضا د کموالي لامل ګرځي.

فرض کړئ، چې اقتصاد له مجموعي تقاضا سره مخ دی او هغو وسایلو ته اړتیا لري، چې مجموعي تقاضا محدوده کړي، چې په دې ترتیب مرکزي بانك پولي انقباضي سیاست غوره کوي، په ازاد بازار کې د قرضې د پلورلو اقدام کوي.

مالي سياست Fiscal Policy

مالي سياست د سياست او اقتصاد د تلاقي له ټکو څخه دی، ځکه سياست د موخې يا موخو د ټاکلو په برخه کې مهم رول لري. کله چې دولت له ټولنيزو مسايلو او له هغو څخه د زېږيدلو سياسي مسايلو سره لاس او ګرېوان وي، داسې لاره غوره کوي، چې د هغو په حل يا تخفيف باندې تمامه شي. د بېلګې په توګه ځينې دولتونه د ټاکنو پر مهال د تورم د کمښت او د عامه سوکالۍ او بلاعوضه مرستو د ډېروالي سياست غوره کوي. په هغه صورت کې چې د دولت مهمه موخه د اقتصادي تړاو کمښت او د خپلواکۍ ساتنه وي، دوي هڅه کوي په خپلو اسعاري لګښتونو کې په داسې ډول سپما وکړي، چې تر ډېره بريده بهرنيو هېوادونو ته د تادياتو د بيلانس له کسر سره مخ نه شي او په هغه صورت کې چې بېکاري يوه لويه ستونزه وي، اصلي موخه د استخدام رامنځ ته کول او د توليد ډېرول په پام کې نيسي او يادو موخو ته د رسېدو لپاره مناسب مالي سياست غوره کوي او په هغه صورت کې چې لويه ستونزه تورم وي، مالي سياست تورمي ضد بڼه ځان ته غوره کوي.

نو د پورته ټکو په پام کې نيولو سره ويلی شو، چې:

الف: د دولتي لګښتونو تغيير: يانې کله چې مجموعي لګښتونه کم شي او دولت له بې ځايه لګښتونو ډډه وکړي. د دې حرکت په پايله کې د دولت د توقع وړ اجناسو تقاضا کمېږي او ورپسې په خپلسرې توګه بيې خپل نزولي سير غوره کوي.

ب: د مالياتو د مقدار تغيير: بل هغه سياست چې دولت کولی شي د هغه په مرسته انفلاسيون کم کړي، د مالياتو ډېروالی دی، چې په محسوس شکل د عوايدو د لرونکو پر مجموعي تقاضا باندې اغېزه کوي او وګړي هڅه کوي، چې د څيزونو او خدمتونو له ډېر اخيستلو څخه ډډه وکړي او د دې کړنې په پايله کې هم بيې صعودي سير ځان ته غوره کوي.

د انبساطي سياست اغېزې

هر هغه سياست چې موخه يې د مجموعي توليد تحريك کول وي، توسعوي سياست دی. مالي توسعوي سياست د دولت په لګښتونو کې ډېروالی (G) يا په خالصو مالياتو کې کموالی دی، چې موخه يې د عايد د مجموعي توليد (Y) زياتوالی دی. پولي توسعوي سياست د پيسو د عرضې يو ډېروالی دی، چې موخه يې د مجموعي توليد ډېروالی دی. انبساطي سياستونه هم د اقتصادي ودې په موخه کارول کېږي.

د انقباضي سياست اغېزې

د دولت هر سياست چې موخه يې د مجموعي توليد (عايد) کموالی وي، انقباضي سياست بلل کېږي. انقباضي سياستونه د اقتصادي فعاليتونو د ورو (بطي) کولو لپاره ترسره کېږي. لکه څنگه چې پوهېږو د اقتصادي سياست يوه عمده موخه اقتصادي وده ده، مگر ولې دولت دا ډول سياست غوره کوي.

کله چې انفلانسيون لوړ وي، دولت ښايي دې ډول سياست ته اقدام وکړي، چې د هغه په وسيله اقتصادي سياستونه ورو کړي.

د افغانستان بانك د پولي سياست وسايل

- ليلام د افغانستان بانك د پولي سياست له وسايلو څخه يوه وسيله ده، چې د بهرنيو اسعارو پر وړاندې د افغانۍ د ارزښت او ثبات ساتلو لپاره ترسره کېږي. په بازار کې له اړتيا څخه د ډېرو افغانيو شتون د بهرنيو اسعارو پر وړاندې خپل ارزښت کموي. د ليلام کار په اونۍ کې دوه ځلې ترسره کېږي او د (MIF) د نړيوال صندوق د پلاوي د لارښوونې مطابق او د افغانستان بانك رهبرۍ په لارښوونه او د اکشن د کمېټې د پرېکړې د تصميم له مخې ترسره کېږي.

د حاضرو اسعارو ليلام د پولي سياست د وسايلو په توگه د مرکزي بانك په واسطه کارول کېږي، خو د اوږدې مودې لپاره دا سياست مناسب نه دی، ځکه د بهرنيو پيسو د کموالي يا د بانك د اسعاري زېرمو د کمښت لامل کېږي او د هېواد اقتصاد ته زيان رسوي.

- د پولي سياست دويمه وسيله د دولتي ارزښت لرونکو اسنادو (کاپيټال نوټ) دی چې د مرکزي بانك له خوا په اونۍ کې يو ځل کاپيټال نوټ د مزايدې له لارې پر خصوصي او سوداگريزو بانکونو پلورل کېږي، چې سرمايوي پانګې په لومړي قدم کې د څلورويشتو ساعتونو لپاره رامنځ ته او وروسته په ۱۳۸۵ کال کې مرکزي بانك سرمايوي پانګې د هغو تر ارزښت په ټيټه بيه د سوداگريزو بانکونو په گټه د ۵۶ ورځو په ميعاد وړاندې کړې.

د وخت په تېرېدو سره همدغه ارزښت لرونکي اسناد په ۲۸ او ۱۸۲ ورځو بدل شول، چې دا کار (د ارزښت لرونکو اسنادو وړاندې کول) په بازار کې کولی شي د هر ډول مبادلوي شرايطو په ترڅ کې د پيسو په ثبات کې غوره رول ولوبوي او د خصوصي او نورو بانکونو لپاره اسانتياوې رامنځ ته کړي. البته د دې سرمايوي پانګو اغېزې به پر مرکزي بانك وي، چې کولی شي د يوې ښې وسيلې په توگه د بيو د ثبات او د مبادلې د نرخ نوساناتو لپاره له هغه څخه کار واخيستل شي او د دې بهير په ودې او پرمختيا سره د اکشن اندازه او دفعات راټيټ کړي.

- وروسته د افغانستان بانك د بهرنيو اسعارو پر وړاندې د افغانۍ د ثبات او ارزښت ساتلو په موخه د معقولو سياستونو په طرحه كولو لاس پورې كړ، ترڅو د سياليت او واقعي اړتيا ساتنې په موخه اقتصاد او ماركيټ په نغدو افغانيو اندازه او د موسمي اړتياوو مطابق افغانۍ په جريان كې وساتي. په هغه صورت كې چې د اړتيا له اندازې څخه زياتې يا كمېږي، د افغانۍ ارزښت اغېزمنېږي. په هغه صورت كې چې د افغانستان بانك د سياليت له لړوالي سره مخ شي، د نويو پيسو د نشر د مخنيوي په موخه د اكشن له لارې ډالر له جريان څخه باسي له يوې خوا د پيسو د بې ارزښتوب مخه نيسي او له بلې خوا د بانك پولي سياست ساتي.

د دويم څپركي د مطالبو لنډيز

په دې څپركي كې د پولي سياست د وسايلو رول او اهميت، چې د پرانيستي بازار عمليات، د تنزيل سياست او د قانون ذخيره په كې شامل وو، ترڅېړنې لاندې ونيول شول.

په دې مطالبو كې مو وليدل چې د تنزيل د سياسي ستونزو او قانوني ذخيرې له پلوه د پولي سياست تر ټولو مناسب وسايل د پرانيستي بازار عمليات دي.

همداشان په دې برخه كې مو وليدل، چې رهني، انبساطي او انقباضي سياست د پورتنيو وسايلو ترڅنګ په بېلابېلو څانګو كې د سوداګرو لپاره د وګړنيزو او ټوليزو پورونو د زمينې مساعدوالي او د سوداګريزې پانګونې د پراختيا او پرمختيا په موخه هم كارول كېږي.

وروسته د انبساطي سياستونو په اړوند بحث كې وليدل شول، چې مركزي بانك د ازاد بازار له لارې د نويو زېرمو په تزريق سره د پيسو مقدار زيات او د عرضې منحني په ښي لوري تغيير كوي، چې د ربحې د نرخ د كموالي لامل كېږي او دا كار د پلان شوې پانګونې د ډېروالي او بلاخره د توليد او له دې امله پيسو ته د تقاضا د سطحې د لوړوالي لامل ګرځي او برعكس ومو‌ليدل چې انقباضي سياست د پيسو د عرضې د كمښت او د مجموعي توليد د كموالي لامل كېږي او پيسو ته تقاضا كمېږي.

د څپركي په پاى كې مو مالي سياست وڅېړه او وليدل شول، چې په بېلابېلو حالتونو كې يې پر اقتصاد بېلابېلې اغېزې درلودې او د دې سياست په اغيزمنه توګه كارولو سره په ټولنه كې انفلاسيون كمېږي. همداشان د پولي سياست له وسايلو سره چې په افغانستان كې د افغانستان بانك له خوا ورڅخه كار اخيستل كېږي بحث وكړ، ترڅو زده كوونكي د دې موضوعګانو په درك سره وكولى شي په عمل او ټولنيزو چارو كې له هغو څخه ګټه واخلي او د اقتصادي موخو د ترلاسه كولو په لار كې يې وكاروي.

د دويم څپرکي پوښتنې

۱ – د پیسو د عرضې د کنټرول وسایل عبارت دي له: الف: د پرانیستي یا ازاد بازار عملیات ب: قانوني زېرمې ج: د تنزیل سیاست

دا وسایل د پیسو پر عرضې د چټکتیا د نرمښت (انعطاف منلو) او د بېرته نه را ګرځېدو (برګشت ناپذیري) له پلوه سره پرتله کړئ؟

۲ – ځینې وختونه تاسې له ورځپاڼې یا رسنۍ څخه خبرېږئ، چې مرکزي بانك د نرخ د تنزیل د کموالي اقدام کړی او یا یې د اسعارو لیلام ته مخه کړې. ایا د دې وسایلو کوم یو د پولي انبساطي سیاست لامل کېږي، ولې او ولې نه؟

۳ – د نوي کال د لمانځلو لپاره چې خلك ډېرې پیسې ورته ساتي، اغېزې یې د پیسو پر حجم څه ډول دي او د پولي وسایلو د ګټې اخیستلو څرنګوالی تجزیه او تحلیل کړئ؟

۴ – کله چې بیې پورته یا ښکته لاړې شي، مرکزي او سوداګریز بانکونه باید کومې کړنلارې غوره کړي، منطقي استدلال وکړئ؟

۵ – د اسعارو ارزښت څه وخت ډېرېږي، واضیح یې کړئ؟

۶ – په اسلامي متونو کې د تنزیل په هکله رڼا واچوئ؟

۷ – انبساطي او انقباضي سیاست په لنډ ډول یو له بل سره پرتله کړئ؟

۸ – د مجدد تنزیل عملیه د کومو بانکونو له خوا ترسره کېږي، واضیح یې کړئ؟

۹ – تنزیل تعریف او په بېلګه کې یې وښایاست؟

۱۰ – که د تنزیل عملیه د سوداګریزو راکړو ورکړو زېږنده نه وي، تکرار یې څه پایلې لرلای شي؟

د بوديجې د کسر او اضافي نوټونو د نشر سياست

ټوليزه موخه:
د بوديجې د کسر او اضافي نوټونو د نشر سياست، د تادياتو د بيلانس کسر، د تورم د لاملونو تشخيص او نااقتصادي لاملونه

د زده کړې موخې: د دې څپرکي په لوستلو سره به لوستوال پر لاندې موضوعګانو پوه شي:

- د پور زياتوالی يا بانکي اعتبارونه.
- د پولي تورم د لاملونو تشخيص.
- د تادياتو د بيلانس کسر.
- پر پولي تورم باندې د نفوسو د زياتوالي او د پانګونې د پراختيا اغېزې.
- د پولي تورم غيراقتصادي لاملونه.
- د تورم په مخنيوي کې د مرکزي بانك رول.

کله چې د يوه هېواد لګښتونه نظر عوايدو ته په يوه بوديجوي يا مالي دوره کې ډېر وي، د هېواد بوديجه له کسر سره مخ کېږي. دا کسر د اضافي نوټونو د نشر له لارې تمويلېږي او په اقتصاد کې د پيسو اندازه ډېرېږي او په آزاد بازار کې د ربحې د نرخ د لوېدو لامل کېږي.

ځکه ربحه په پانګونو کې د تمام شوي لګښت د مهم قلم په توګه يادېږي، چې لوړېدل يې د ټول کار د محصولاتو د بيې د لوړېدو لامل کېږي او د امتعې مصرفوونکي زيانمنېږي او هم په کورنيو او بهرنيو بازارونو کې د سيالۍ د قدرت د کمزورتيا لامل کېږي.

د اضافي نوټونو د نشر په وسیله د دولت د بودیجې د کسر تمویلول ځینې زیانونه هم لري، خو باید وویل شي چې د دولت له خوا د دې ډول سیاست کارونه د بېلابېلو موخو د څار او عملي کېدو په خاطر وي، چې مهمې موخې یې په لاندې ډول دي:

- د اضافي پیسو د نشر په وسیله د بودیجې د کسر سیاست کېدای شي د پېرودلو د قدرت د لوړتیا په موخه صورت ومومي، چې له همدې امله د بودیجې د کسر سیاست د پېرودلو د قدرت د لوړوونکي سیاست په نامه هم یادېږي. په دې ډول سیاست کې دولت هڅه کوي، چې د دولتي کارکوونکو د پېرودلو قدرت مستقیماً لوړ کړي او دا لوړتیا د اقتصاد پر لاملونو باندې اغېزې کوي، چې د دولتي کارکوونکو د تقاضا لوړېدل، د هغو کسانو عواید لوړوي چې دا ځیزونه خرڅوي.

- د بودیجې د کسر سیاست او د اضافي نوټونو د نشر له لارې د هغه تمویلول د دولت د پانګونې د تمویل په موخه صورت ومومي. د بېلګې په توګه د اضافي نوټونو د نشر له لارې د پراختیایي، پوځي، ودانیزو او نورو پروژو تمویلول په اقتصاد کې د پیسو د اندازې د ډېروالي لامل کېږي، نو له دې امله پر استخدام، د ربحې پر نرخ، د تولید او پانګونې پر ډېروالي او نورو ساحو باندې اغېزې کوي.

پورتنی سیاست د دې لپاره څارل کیږي، چې نسبت مالیاتي تمویل ته، د دولت لپاره ساده دی، ځکه مالیاتي تمویل له تخنیکي او اقتصادي پلوه ډېرې ستونزې لري او هم اوږده وخت ته اړتیا لري.

- که چېرې دولت خپلې پروژې د مالیاتو له لارې تمویل کړي، د دولت د لګښتونو زیاتوالی په اقتصاد کې د پیسو د زیاتوالي لامل نه کېږي، ځکه د دولت د لګښتونو زیاتوالی د مالیاتو د ډېروالي د ترلاسه کولو له لارې د دولت د لګښتونو د ډېروالي د تاثیر سبب له منځه وړي.

- د دولت د بودیجې کسر، کله چې د خصوصي سکتور له لارې تمویل شي، دوه حالته موجود دي:

که خلک دولت ته پور ورکړي، چې پیسې یې په تولیدي بهیر کې شاملې شي، عین اغېزې ښندي.

او که چېرې خلک دولت ته پور ورکړي، چې پیسې یې په اقتصادي دوران کې شاملې نه شي، یانې پیسې یې د غیر تولیدي زېرمو په شان وساتل شي، په دې صورت کې د پیسو د دوران د چټکتیا لامل کېږي او بیې ورسره لوړېږي.

د پورونو ډېروالی یا بانکي اعتبارونه:

د بانکي پورونو ډېروالی باید د بانکي سیاست مطابق ترسره شي، په دې مانا ، کله چې د بانکونو موخه پراختیایي یا توسعوي سیاست وي، د قانوني زېرمو اندازه راټیټوي او د هغې مطابق کولی شي ډېرکرېډېټونه ورکړي، چې د هغو له امله د اعتباري پیسو حجم ډېرېږي او د اقتصاد په دوران کې د پیسو حجم ډېرېږي.

له بله پلوه د سوداګريزو بانکونو د زېرمو ډېروالی هم په ډېروالي (د دې موسسو د اعتبار ورکولو ظرفيت او د پيسو د عرضې ډېروالي منځ ته راوړي) همداشان ارزښت لرونکې پاڼې چې نوې خپرېږي، د اعتبارونو د عرضې د ډېروالي لامل کېږي. د بېلګې په توګه که دولت د يو مليون ډالرو د خرڅلاو په مشارکت لاس پورې کړي، په بازار کې لومړنۍ ارزښت لرونکې پاڼې خرڅېږي، چې په دې شرايطو کې د اعتبارونو عرضه په همدې ميزان په ټولنه کې ډېروالی مومي.

د غير توليدي زېرمو د کارولو له لارې د پيسو د دوران د چټکتيا لوړېدل:

که د بېلابېلو لاملونو له مخې پيسو ته تقاضا زياته شي او زېرمه شوې پيسې نوي دوران ته واچول شي، په دوران کې د پيسو حجم د پيسو د دوران د چټکتيا د لوړتيا له لارې لوړ ځي او بل مهم لامل د اقتصاد په دوراني لامل کې د زېرمه شويو پيسو په دوران کې اچول دي. په دې مانا چې اقتصادي لاملين په راتلونکي کې د پيسو د ارزښت په اړه څه ډول فکر لري.

که چېرې اقتصادي لاملين د بيو لوړوالی په راتلونکي کې اټکل کړي، په دې صورت کې د خپلو زېرمه شويو پيسو په وسيله ځيزونه پيري، چې په اقتصاد کې د پيسو د دوران د چټکتيا د ډېروالي لامل کېږي او په دې توګه بيې ورسره لوړېږي.

برعکس که همدا لاملين په راتلونکي کې د ټيټو بيو اټکل وکړي، په دې صورت کې ځيزونه پلوري او پيسې زېرمه کوي، چې د پيسو د دوران چټکتيا کمېږي او بيې ټيټېږي. د پيسو د زېرمو د کارولو لپاره بل لامل د ربحې د بيې لوړوالی دی، چې مالکين غيرتوليدي سپماوې يا زېرمې تشويقوي، ترڅو د ډېرې ګټې د ترلاسه کولو په موخه خپلې زېرمه شوې پيسې په دروان کې اچوي، پور ورکوي او د پولي تقاضا ډېروالی د ربحو د نرخ پر زياتوالي تمامېږي او همداشان د ارزښتلرونکو اسنادو د بيو په ټيټوالي سره د ربحې نرخ هم ډېروالي مومي.

د تادياتو د بيلانس کسر:

مخکې له دې چې د تادياتو د بيلانس د کسر په اړه يو څه زده کړو، لازمه ده د تادياتو د بيلانس په اړه يو څه خبرې وکړو.

د تادياتو بيلانس Balance of Payment (BOP)

د تادياتو بيلانس اقتصادي احصايوي لېست يا حساب دی، چې د يوه دولت ټولې اقتصادي معاملې له نورې نړۍ سره په يوه ټاکلې موده کې ثبتوي. همداشان د تادياتو بيلانس د اقتصادي پاليسيو په جوړولو او غوره کولو کې مهم رول لري. ځکه د تادياتو بيلانس د دولت له بوديجې

جمع د سپماوو او پانگونو بیلانس سره مساوي دی او د تادیاتو د بیلانس جاري حساب د ملي تولیداتو یوه برخه ده او په عین حال کې د تادیاتو د بیلانس مالي حساب او پولي پانگه له پولي سروې سره اړیکه لري. په دې توگه ویلی شو چې د تادیاتو په بیلانس کې اقتصادي اغېزې شته او هم د تادیاتو د بیلانس بې توازني دوه لاملونه تشکیلوي، چې یو یې د تبادلې نرخ او د بیو او د مزدونو د سطحې لوړوالی او هم د پیسو د داخلي ارزښت راټیټېدل دي.

اسعارو ته د تقاضا ډېروالی د پیسو د داخلي ارزښت د ټیټېدو لامل کېږي او اسعارو ته د تقاضا ډېروالی د تادیاتو د بیلانس د کسر د له منځه تلو سبب گرځي او د اسعارو پر وړاندې د پیسو داخلي ارزښت راټیټوي.

لکه څنگه چې په مخکېني بحث کې مو هم وویل، د تادیاتو په بیلانس کې کسر دا مانا ورکوي، چې اسعار یا سره زر بهر ته جریان پیدا کوي، یانې د تادیاتو په بیلانس کې کسر په یوه هېواد کې د پیسو د عرضې ډېروالی څرگندوي او د یوه هېواد د تادیاتو د بیلانس کسر هغه وخت منځ ته راځي، چې بهرنیو هېوادونو ته د یاد هېواد ورکړې (پرداختونه)، نظر ترلاسه کولو ته ډېرې وي.

هغه هېواد چې د تادیاتو د بیلانس له کسر سره مخ وي دې ته اړ او مجبور دی، چې له بهرنیو هېوادونو، نړیوالو پولي او مالي موسسو څخه پور یا لنډمهاله اعتبار واخلي، چې په دې سره بهرنۍ پانگونه هېواد ته داخلېږي، چې د تادیاتو د بیلانس له کسر سره متناسب پیسې ډېرېږي.

انفلانسیون (پولي تورم)

۱ - د پولي تورم یا انفلاسیون تشخیص:

انفلاسیون یوناني کلمه ده، چې د تورم یا پړسوب مانا ورکوي. د تورم کلمه د پړسوب په مانا ده، خو په ورځنیو اقتصادي بحثونو کې د یوې اقتصادي اصطلاح په توگه بېلابېل تعبیرونه لري، لکه د پیسو د ارزښت ټیټېدل، د ټولنې په دوران کې د پیسو د حجم زیاتوالی، د بیو د سطحې لوړوالی، د لگښتونو ډېروالی او نور. نو پر دې بنسټ د انفلاسیون لپاره یو ځانگړی تعریف اسانه کار نه دی. خو په ساده ډول په اقتصاد کې د بیو د کچې لوړوالي ته انفلاسیون وایي. ډېری اقتصادپوهانو دا تعریف هم وړاندې کړی دی: (نظر عرضې ته د تقاضا ډېروالی).

نن ورځ د انفلاسیون لپاره دقیق او جامع تعریف دادی، چې انفلاسیون له هغې پېښې یا پدیدې څخه عبارت دی، چې نظر عمومي عرضې ته د عمومي تقاضا د ډېروالي له امله اقتصاد د بیو په عمومي سطحه کې په صعودي شکل منځ ته راځي.

په دې تعریف کې مهم ټکی دادی، چې د تورم په حالت کې اړینه او حتمي نه ده، چې د ټولو

ځیزونو بیې لوړې شي، بلکې دا شونتیا هم شته، چې د ځینو ځیزونو بیې ټیټې هم شي، خو اساسي ځیز دادی، چې د هغه وروستۍ پایله د بیو د سطحې په صعودي شکل راڅرګندېږي.

په انفلاسیون کې بنسټیز شرط دادی، چې د بیو د سطحې لوړوالی آني او لنډمهاله بڼه نه لري، بلکې مداومه بڼه لري. د ځینو فوق العاده او غیرمترقبه لاملونو پر بنسټ بیې په آني ډول لوړېږي او تر یوې لنډې مودې وروسته بېرته ښکته کېږي، چې دې حالت ته انفلاسیون نه ویل کېږي. د تورم فیصدي په بازار کې د بیو د ارزونې په موخه مهم معیار ګڼل کېږي، چې دا فیصدي هر کال د مرکزي بانك او د هر هېواد د اقتصادي مسوولانو له خوا محاسبه او اعلانېږي.

د انفلاسیون په حالت کې کله چې د یوه هېواد ملي پیسې د ارزښت له ټیټوالي سره مخ شي، د ټولنې وګړي کوښښ کوي، چې خپلې پیسې په ارزښتمنو ځیزونو یا اسعارو باندې بدلې کړي، په دې تصور سره چې په راتلونکي کې به د پیسو ارزښت نور هم ټیټ شي. چې په دې سره د ځیزونو د تقاضا میزان په شدت سره ډېرېږي او د دې عملیې په ترڅ کې بیې د لوړوالي په لور ځي.

پر دې بنسټ پورتنیو څرګندونو ته په پام سره ډېری وګړي دا تصور کوي، چې انفلاسیون یوه منفي اقتصادي ځانګړنه ده، چې پر ټولنه نا مطلوبې اقتصادي اغېزې اچوي او د اقتصادي بې ثباتۍ لامل ګرځي. خو په حقیقت کې دا کار د یوه اقتصاد پوه له انده تورم تل د یوې نامطلوبې اقتصادي اغیزې په توګه نه بلکې ځینې وخت کولی شي مساعدې اقتصادي اغېزې ولري، لکه د پانګونې د کچې لوړوالی، د استخدام د کچې لوړوالی، او د داخلي تولیداتو د سطحې لوړوالی. لکه څنګه چې وویل شول انفلاسیون د ټولنې د چلند پیسو د حجم د زیاتوالي او د پیسو د ارزښت د ټیټوالي او نورو لاملونو په پایله کې منځ ته راځي. یانې کله چې مرکزي بانك د پیسو په نشر لاس پورې کوي، په ټولنه کې د پیسو حجم ډېرېږي او وګړي هڅول کېږي چې د خپلو لګښتونو میزان لوړ کړي. د تقاضا او لګښت تر لوړېدو وروسته په مارکېټ کې بیې هم لوړېږي او د انفلاسیون حالت منځ ته راځي.

انفلاسیون ډېرې ناوړې او نامطلوبې اقتصادي او ټولنیزې پایلې لري ، که چېرې پر وخت یې پر وړاندې مبارزه ونه شي، د واکمنو سیاسي رژیمونو د له منځه تګ او نویو سیاسي نظامونو د منځ ته راتګ لامل هم کېدای شي.

د بېلګې په توګه په ۱۹۸۸ کال کې د روسي روبل د ارزښت د ډېر ټیټوالي له امله یوه راپورټر له مسکو څخه خبر ورکړ، چې (په داسې حال کې چې پیسې لا هم ارزښت لري، ډېری خلك په چټکۍ سره د روبل پر خرڅلاو بوخت دي، چې ارزښت یې د له منځه تلو په حال کې دی.)

د تورم علتونه:

تورم یا پړسوب ډېر علتونه لري، چې هر علت په خپل وار سره پر بیو باندې بېلابېلې اغېزې لري، چې د دې علتونو موضوع په دوو کټګوریو وېشو:

لومړی: د تورم اقتصادي علتونه، چې اقتصادي منشأ لري او په لاندې ډول دي:

د عمومي عرضې پر وړاندې د عمومي تقاضا ډېروالی:

مجموعي تقاضا څه شی ده؟ یانې په یوه معلومه موده کې په اقتصاد کې د بېلابېلو څانګو د مجموعي لګښت میزان.

مجموعي تقاضا (اغلب هغه د AD پر مخففو تورو هم څرګندوي، د دولتونو او سوداګریزو مرکزونو د لګښتونو د میزان مجموعه ده او سطحه یې هم د پولي او مالي سیاستونو د بیو له سطحې سره تړاو لري. په اقتصاد کې د عمومي تقاضا زیاتوالی د پولي تورم له مهمو لاملونو څخه بلل کېدای شي.

د پیسو د مقدار ډېروالی

په اقتصاد کې د پیسو د اندازې ډېروالی، د تولید د حجم او موجود تولید قېمت له مناسب ډېروالي پرته، ډېروالی مومي، یانې د بیو یا قېمتونو د لوړوالي لامل کېږي.

د پیسو د اندازې زیاتوالی د دې لامل کېږي، چې خلك ډېره لګښت وکړي او د پیسو ډېر مصرف د دې لامل کېږي چې کلنی عاید لوړ شي. که ملي تولید ثابت وي، د پیسو د حجم ډېروالی پر بیو اغېزه کوي او لوړېږي. همداشان د پیسو عرضه ممکن د بېلابېلو دلایلو له امله لکه د دولتي مخارجو ډېروالي، د بودیجې د کسر د سیاست له لارې او د بانکي سیستم په وسیله د بودیجې د کسر د تامین له لارې ډېروالي ومومي. خو دا چې ولې د پیسو د عرضې ډېروالی د بیو د لوړوالي لامل کېږي، په لاندې ډول دلیل راوړلای شو.

د پیسو له عرضې څخه د زېږنده انفلاسیون لپاره د علماوو ساده توجیه کولی شو د کلاسیکو پیسو د مقدار نظریې ته په پام سره تحلیل کړو. د پیسو په برخه کې هر ډول ډېروالی، په هغو شرایطو کې چې واقعي لاسته راوړنې او عواید هغو ته مناسب ځواب ونه وایي، د بیو د عمومي سطحې د لوړېدو لامل کېدای شي او په پایله کې د مجموعي تقاضا د ډېروالی او انفلاسیون حالت منځ ته راوړلی شي.

همداشان د پیسو د مقداري نظریې پر بنسټ: د هغو پیسو اندازه چې په جریان کې دي او د بیو د عمومي سطحې ترمنځ یو اساسي تناسب شتون لري. یانې د پیسو په عرضه کې ۱۰ سلنه لوړوالی – ټیټوالی د بیو د ۱۰ سلنه لوړوالي – ټیټوالي لامل کېږي.

په دې اړه یوه بله بېلگه هم لرو، چې د جگړې په حالت کې د دولت عواید کال په کال په ډېره پیمانه کمېږي او د دولت د خپلې بودیجې کسر د اضافي نوټونو د چاپ او خپراوي له لارې تمویلوي. د پیسو د دې ډېروالي په مقابل کې چې په تولیداتو کې مطابقت کوونکی ډېروالی په داخلي تولیداتو او وارداتو کې شتون ونه لري، د تورم د پیاوړتیا لامل کېږي. دا چې ولې اقتصادي مسوولان د اضافي نوټونو د خپرولو له زیانونو سره سره بیا هم په دې کار لاس پورې کوي، څرگنده نه ده. البته په جگړه ییزو شرایطو کې له نورو سرچینو څخه د دولت د عوایدو لوړول ناشوني دي، له همدې امله دولت له دې امکانه گټه اخلي، له دې پرته ماته خوري او له منځه ځي.

د پیسو د دوران د چټکتیا ډېروالی:

د پیسو د دوران چټکتیا د تقاضا د ډېروالي یو بل لامل دی، چې تورم ته لار پرانیزي. په هېواد کې د پیسو د دوران چټکتیا پر راتلونکې اقتصادي وضعې د بې باورۍ پر بنسټ د تورم د تقویې لامل کېږي، ځکه خلك غواړي خپلې پیسې پر ارزښتمنو شیزونو او همداشان په نامنقولو اموالو او نورو اسعارو باندې بدلې کړي، چې دا کار په اقتصاد کې د مجموعي تقاضا د ډېروالي لامل کېږي او پولي تورم ورځ په ورځ قوي کوي، چې غوره بېلگه یې موږ په افغانستان کې پر ۱۹۹۱ او ۱۹۹۲ کلونو کې ولیده.

د اسعارو د تبادلې د نرخ لوړېدل

ټولنې ته د پام وړ بهرنیو اسعارو د وارېدېدو ډېروالی د تبادلې د نرخ د لوړېدو لامل گرځي. د اسعارو د تبادلې په نرخ کې مثبت بدلونونه او د افغانۍ د ارزښت لوړېدل مرکزي بانك دې ته اړباسي، چې د پولي سیاست نوې لار ولټوي، ترڅو د هغې پر بنسټ د اسعارو د تبادلې نرخ کنټرول کړي. ځکه د افغانۍ پر وړاندې د اسعارو د تبادلې د نرخ لوړېدل د انفلاسیون له لاملونو څخه دي او د وارده پولي تورم په نامه یادېږي. د بېلگې په توگه په ۱۳۶۹ کال کې نظر ۱۳۵۷ کال ته په منځنۍ کچه شاوخوا ۲۱ ځله د اسعارو د تبادلې نرخ لوړ تللی او تر ۱۳۶۰ کاله پورې یو ډالر د ۶۰ افغانیو معادل و او تر لنډمهاله اداري مخکې یو امریکایي ډالر د ۷۰۰۰۰ افغانیو معادل و، چې نظر د افغانۍ ارزښت ته فوق العاده لوړوالی ښیي.

په ۱۳۸۵ کال کې د افغانۍ پر وړاندې د امریکایي ډالر د میاشتني نرخ اوسط

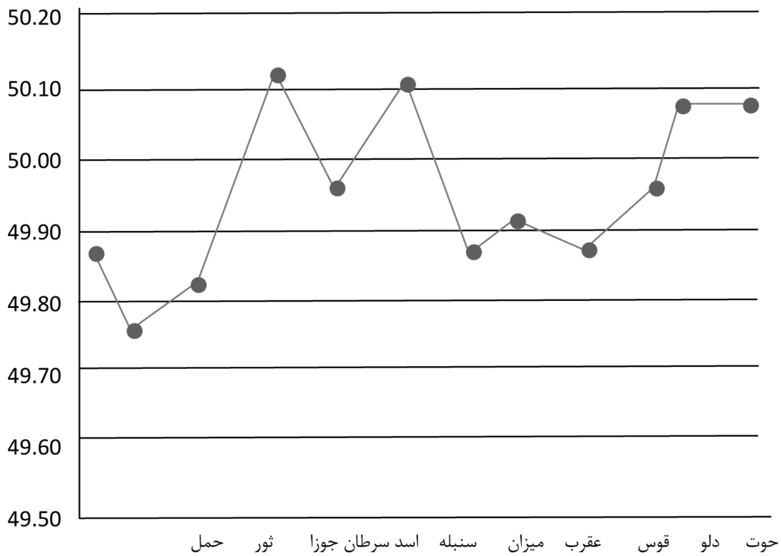

په نړیواله کچه د بیو لوړوالی:

د نړۍ په اقتصاد کې د نفتو او خوراکي توکو د بیو د لوړوالي منفي اغېزې، تر ډېره د وارداتو له لارې په هېواد کې د بیو د لوړوالي لامل کېږي. دا ډول پولي تورم د وارد شوي پولي تورم په نامه یادېږي، په ځانګړې توګه په مخ پر ودې هېوادونو لکه په افغانستان کې، چې له ګاونډیو او نورو هېوادونو څخه د توکو د وارېدولو له لارې منځ ته راځي.

د بانکي کرېډېټونو پراختیا:

بل هغه لامل چې په اقتصاد کې د مجموعي تقاضا د لوړوالي لامل ګرځي، د کرېډېټونو زیاتوالی دی، چې سوداګرو ته ورکول کېږي او تر ډېره بریده مصرفي اړخ لري، چې د تولید او امتعې اندازه لوړولی نه شي او له امله یې بیې لوړېږي.

د دولت د اضافي لګښتونو پراختیا او ډېروالی

د لګښتونو ډېروالی د بېلابېلو دلایلو له مخې صورت موندلی شي لکه: د پروګرامونو پراختیا، اقتصادي پراختیا، د دولتي موسسو او سازمانونو پراختیا، د ښوونیزو، روغتیایي او نورو لګښتونو

زیاتوالی. د لګښتونو زیاتوالی چې د بودیجې د کسر لارې پرانستل کیږي، د مجموعي تقاضا د زیاتوالي لامل کېږي او په ټولنه کې انفلاسیون رامنځ ته کوي.

په یوه ټولنه کې شدید تورم ورځ په ورځ د دولت د لګښتونو د ډېروالي لامل ګرځي، ځکه دولت اړ کېږي، چې د انفلاسیون په حالت کې د خپلې اړتیا وړ عین توکي او خدمتونه په ډېرو پیسو سره تهیه او پیدا کړي. د دولت د اضافي لګښتونو په ډېروالي سره اقتصاد پر دې نه توانېږي، چې د دولت د دې مصرفي تقاضا د لوړوالي مطابق تولیدات لوړ کړي، له دې امله بیې لوړېږي او دا حالت په افغانستان کې ولیدل شو.

د بېلګې په توګه د دولت د لګښتونو له جملې نه تر ټولو زیات تورمي اغیزې د دولت نظامي لګښتونه لري، ځکه دا ډول لګښتونه له اقتصادي پلوه کاملاً غیرمولد لګښتونه دي او ظرفیتي اغېزې نه لري. همداشان د پولي تورم د تقویې بل لامل دادی، چې د دولت د لګښتونو په ترکیب کې بدلونونه رامنځ ته کېږي، په دې مانا چې له مجموعي لګښتونو څخه د دولت د عادي لګښتونو سهم له یوه کال نه بل کال ته ډېروالي مومي او برعکس د انکشافي لګښتونو سهم کال په کال کمېږي او د دولت عادي لګښتونه په لومړي قدم کې یوازې عایداتي اغېزې لري او انکشافي لګښتونه څه ناڅه ظرفیتي اغېزې لري. نو په دې توګه د عادي لګښتونو تورمي اغېزې نظر انکشافي لګښتونو ته ډېرې وي، چې دا بېلګه په افغانستان او مخ پر وده هېوادونو کې ښه لیدل کېږي.

د لګښتونو ډېروالی:

په یوه ټولنه کې د لګښتونو زیاتوالی په اقتصاد کې د مجموعي تقاضا د ډېروالي لامل ګرځي او په لاندې ډول دي:

لومړی: په پراخه اندازه او د تولیداتو د زیاتوالي تر اندازې ډېر د مزد، معاشونو او نورو عوایدو لوړېدل، چې په دې حالت کې یانې که د اضافي عایداتو په لوړوالي سره اضافي تولیدات شتون ونه لري، چې ډېری په مخ پر وده هېوادونو کې لیدل کېږي.

دویم: د پاتې شویو پولي وسایلو کارونه، چې د پخوانیو کلونو د پرځای پاتې غوښتنو له مدرکه شتون ولري.

دریم: په مصرفي برخو کې د پخوانیو سپماوو کارونه یا ترې ګټه اخیستل.

څلورم: کله چې بهرنۍ پانګې د بلاعوضه مرستو یا پور په ډول هېواد ته راشي په دوارو صورتونو کې د واردو شویو اسعارو په اندازه پیسې هېواد ته راځي او په اقتصادي جریان کې شاملېږي، چې له امله یې بیې لوړېږي او دې ډول تورم ته وارد شوی تورم هم وایي.

د تولید د ټام شوي قېمت لوړېدل:

لاندې لاملونه د ټام شوي قېمت د لوړېدو لامل ګرځي:

لومړی: په پرمختللو صنعتي هېوادونو کې د کار د څښتنانو پر وړاندې د مزدونو لوړېدل او کارګرو ټولنو استحکام د دې لامل کېږي، چې د کار څښتنان د اقتصادي بحران او رکود په حالتونو کې د کارګرانو پر وړاندې نه شي کولی هغوي معزول کړي یا د هغوی د معاشونو د کموالي لامل شي. په دې ترتیب له یوې خوا د تولیداتو د کموالي نسبت او له بله پلوه د مزدونو د لوړوالي په واسطه د پولي تورم په حالت کې د تولیداتو ټام شوی قېمت لوړېږي، ځکه چې مزدونه په دې ډول هېوادونو کې د تولید د ټام شوي لګښت عمده برخه جوړوي او احصایوي ارقام ښیي، چې په صنعتي هېوادونو کې د کار یا مزد لګښتونه او معاشونه شاوخوا ۷۰٪ ټام شوي لګښتونه تشکیلوي.

دویم: د پانګې د ربحې د نرخ لوړېدل:

معمولاً د پانګونې له لویو لګښتونو څخه یو هم د ربحې لګښتونه دي. همداشان هغه وجوه چې د یوې پروژې د جوړولو لپاره اړین دي، په عمومي ډول قرض کېږي او د یوې دورې په جریان کې ورکول کېږي، چې د پروژې واقعي لګښتونه د ربحې په نرخ پورې اړوند وي.

کله چې د ربحې نرخ لوړوالی مومي، د پور لګښت لوړېږي او که د ربحې نرخ ټیټوالی وموميـ، د پور لګښتونه ټیټېږي او پانګونه ډېره پرکار لوېږي. له بله پلوه د تورم په حالت کې پور ورکوونکي هم تورم په خپلو قرضوي معاملاتو کې په پام کې نیسي او هغه وخت پور ورکولو ته حاضرېږي، چې لوړه ربحه ورته ورکړل شي. د دې لوړې ربحې ورکول د تولیداتو ټام شوی لګښت لوړوي او په پایله کې د نهایي محصولاتو بیې لوړېږي.

دریم: د اومو توکو د بیو لوړوالی:

د تورم په حالت کې د اومو توکو بیې لوړېږي او د تولیداتو ټام شوی قېمت د کار ټامه محصولاتو د زیاتوالي لامل ګرځي.

د ساینس او ټېکنالوژۍ پرمختګ:

په بډایو هېوادونو کې چې صنعت او ټېکنالوژۍ په کې پرمختګ کړی، خوراکي توکو ته تقاضا په کې زیاته وي. بډای او پرمختللي هېوادونه د انرژۍ د تولید لپاره له خوراکي توکو ګټه اخلي او پر همدې بنسټ د غوره توکو او څیزونو د تولید لامل ګرځي او دې پرمختګ په خپل وار سره د نویو غوښتنو لارې چارې برابرې کړې او په پایله کې یې بیې لوړې شوې دي.

د نفوس ډېرښت او د مصرفي عادتونو تغیر:

د بيو د لوړوالي اصل لامل د نړۍ د نفوسو ډېرښت دی، یانې دا ډېرښت د مصرفي توکو لپاره د تقاضا د ډېروالي لامل ګرځي او مجموعي تقاضا ورسره لوړېږي او په پایله کې یې بیې هم پورته خېژي. په داسې حال کې چې د روانې پېړۍ ترنیمایي پورې به د نړۍ نفوس نهه میلیاردو تنو ته ورسېږي. همداشان د نفوسو د مصرفي عادتونو بدلونونه او د موډ تغیر د مجموعي تقاضا د ډېروالي سبب ګرځي او له امله یې بیې هم پورته خېژي.

د پانګونې پراختیا

د پانګونې بنسټیز بدلونونه کولی شي پر عمومي تقاضا عمده اغېزې ولري. دا بدلونونه پر خپل ځای او په لنډمهاله توګه پر تولید او استخدام اغېزې کوي او په اوږدمهاله توګه د اقتصادي ودې لامل ګرځي. خو تر مطلوب حد د پانګونې زیاته پراختیا، هغه که په دولتي برخه کې وي، که په خصوصي برخه کې، په هغه صورت کې چې عایداتي اغېزې یې نظر ظرفیتي اغېزو ته ډېرې وي، د بیو د لوړوالي لامل ګرځي، چې په اقتصادي بنسټونو کې دولتي پانګونې تر ډېره بریده دا خاصیت لري، چې په یوه مخ پر وده هېواد کې د پولي تورم له مهمو لاملونو څخه وګڼل شي.

د مجموعي عرضې کموالی:

کېدای شي لوړې ته د عرضې د منحني تغییر کولی شي د لګښتونو د ډېروالي له امله (د بېلګې په توګه د مزدونو په نرخ یا (انرژۍ) قېمت کې ډېروالی طبیعي اقتصادي افتونه راوړي، یانې په اقتصاد کې د مجموعي عرضې کموالی، په هغه صورت کې چې مجموعي تقاضا په هماغه اندازه کمه شوې نه وي، د پولي تورم د منځ ته راتلو لامل ګرځي او د عرضې په منحني کې تغیرات، چې د لګښتونو د تغیراتو له امله منځ ته راځي، د (Cost Shock) په نامه یادېږي.

د تولیدي دستګاوو د پرتلیز قابلیت نشتوالی:

که چېرې اقتصادي تولیدي دستګاوې د هر وخت له اقتصادي غوښتنو سره سمون یا مطابقت ونه شي لرلای، یانې اقتصادي غوښتنې پوره نه شي کړای، په دې صورت کې بیې لوړېږي، چې دا ډول تورم د اقتصادي جوړښت د کمزورتیا زېږنده ده. په ټولو مخ پر وده هېوادونو کې په ځانګړې توګه په افغانستان کې همدا د اقتصادي جوړښت یا ساختمان کمزورتیا ده، چې د له منځه وړلو لپاره یې اوږدمهاله تدبیرونه نیول کېږي.

د وارداتو کموالی:

د وارداتو کمښت په اقتصاد کې د مجموعي عرضې د کموالي لامل ګرځي، چې د پولي تورم له لاملونه څخه ګڼل کېږي. د بېلګې په توګه په مخ پر وده هېوادونو کې او هغو هېوادونو کې چې په جګړو کې ښکېل دي، سوداګر د سوداګریزو فعالیتونو او د پانګې د خوندیتوب په اړوند د باور او ډاډ د نشتوالي له امله خپلې پانګې بهرنیو هېوادونو ته لېږدوي، چې د وارداتو د کموالي لامل کېږي او په ټولنه کې پولي تورم پراختیا او پیاوړتیا مومي.

کورنۍ جګړې د تورم د علتونو په توګه:

د تورم مهم لامل په ټولنه کې کورنۍ جګړې دي، چې له امله یې په ټولو برخو کې مجموعي عرضه کمېږي. د بېلګې په ډول: د دوو نیمو لسیزو د جګړو په ترځ کې د افغانستان په ټولو برخو لکه، په کرنه، صنعت، سوداګرۍ، مناقلاتو، کانونو، برېښنا او نورو اقتصادي برخو کې کموالی منځ ته راغلی دی.

د تورم نااقتصادي علتونه:

د تورم عارضي علتونه: هغه علتونه چې په غېرمترقبه او نا اټکل شوي ډول د بیو د لوړوالي لامل ګرځي، لکه د اقتصادي ناورینونو رامنځ ته کېدل، د جګړو ډېرېدل، وچکالۍ، قحطۍ، زلزلې، سېلاوونه، ناروغۍ او نور، چې په دې ټولو حالتونو کې اقتصادي مجموعي عرضه یو دم کمېږي او د بیو د لوړوالي لامل ګرځي.

سیاسي عامل

د اقتصادي حالت او د بیو د ثبات لپاره د یوه قوي مرکزي او ولسواک دولت شتون اړین دی، خو په افغانستان کې په تېرو دریو لسیزو جګړه ییز حالت کې اقتصادي حالت استقرار نه درلود او پولي تورم منځ ته راغلی وو.

رواني عامل

د اقتصادي استقرار یا نه استقرار په ځانګړې توګه د بیو د سیاست د راتلونکي اقتصادي حالت په اړه د خلکو د فکر ډول او قضاوت یو بل لامل دی. کله چې اقتصادي لاملونه په راتلونکي کې د پیسو د ارزښت په اړه بدبینانه نظر ولري، تر حد زیاتې پېرودنې کوي، چې په مارکېټ کې د عمومي عرضې د کموالي لامل ګرځي او د بیو د لوړېدو شونتیا پیدا کوي.

پر اقتصاد باندې د پولي تورم اغېزې:

د عمومي نظرسنجۍ له مخې، خلك تورم د هېواد لومړنۍ دښمن بولي، چې پر اقتصاد باندې سختې ناوړې اقتصادي او ټولنيزې اغېزې اچوي او هم تورم د شخړو او د خطر د اعلام لامل بولي.

۱ – په هغو هېوادونو کې چې تورم شتون ولري، هغه کسان چې د ثابت عايد لرونکي وي او په دولتي سکتور کې فعاليت کوي، زيانمنېږي.

۲ – همداشان د تورم له امله د عايداتو او لاسته راوړنو حقيقي ارزښت ټيټېږي او د پېرودنې د قدرت د کموالي لامل گرځي او د خلکو د ژوند سطحه ټيټېږي. د تورم اغېزې په مخ پر ودې هېوادونو باندې نظر پر مختللو هېوادونو ته زياتې قوې او مضرې وي او له بله پلوه د دې ډول هېوادونو ډېرى وگړي په داسې عايداتي سطحه کې ځاى لري، چې په ډېرې سختۍ سره کولى شي لږترلږه د خپل فزيکي ژوندانه سويه تامين کړي.

۳ – انفلاسيون يا تورم د سپما د کموالي لامل کېږي، ځکه د پيسو ارزښت د بدلون په حال کې وي او په پايله کې سپما خپل ډاډ او باور له لاسه ورکوي.

۴ – پولي تورم په نړيواله سوداگرۍ کې د توکو او اجناسو د بيو د لوړوالي لامل گرځي، چې په پايله کې يې صادرات کم او واردات زياتېږي.

۵ – پر اقتصاد باندې د تورم بله اغېزه د خدمتونو او توکو د توليد کموالى دى. که چېرې اقتصاد له ټولو بيو او مقاديرو لکه، ملي عايد، د پيسو حجم او نورو له تورم سره مخ نه وي، په دې صورت کې احتمالاً په اقتصاد کې واقعي توليد د معاملاتي لگښتونو د ډېروالي مخه نيولى شي.

۶ – په ټولنه کې تورم، هغه اوږدمهاله قراردادونه چې په راتلونکي کې تړل کېږي ناشوني او محدودوي. ځکه اوږدمهاله تورم د پيسو د ارزښت د ټيټوالي لامل گرځي او په دې کار سره د دواړو اړخونو يو لورى زيانمنېږي. همداشان پولي تورم پور ورکوونکي هم زيانمنوي او په هماغه اندازه پوروړي گټه ترلاسه کوي.

۷ – د لاسته راوړنو په توزيع کې او همداشان د اقتصاد په اغېزمنتوب باندې ناوړې اغېزې اچوي، ځکه د بيو نښانې گډوډوي. هغه اقتصاد چې ټيټ تورم لري، که چېرې د يوه توکي بيه په بازار کې پورته شي هم پېرودونکي او هم پلورونکي پوهېږي، چې د ياد توکي د عرضې او تقاضا په شرايطو کې بدلون رامنځ ته شوى او په نتيجه کې کولى شي غبرگون وښيي. همداشان د لاسته راوړنې يا حاصل، ثروت د دويم ځلي توزيع له لارې تورم او د کارنده توب کمښت هم اقتصاد ته ضربه رسوي او تورم د مالياتو د بيو او د ربحې د حقيقي نرخونو د نسبي گډوډۍ لامل گرځي.

۸ – د تادياتو پر بيلانس باندې د تورم اغېزې.

د تورم په مخنیوي کې د مرکزي بانك رول:

مرکزي بانك په هر هېواد کې اقتصادي عامل ګڼل کېږي. د پولي تورم مخنیوی نظر د هر هېواد حالاتو، اوضاع او د تورم ډول ته توپیر لري، چې په عمومي ډول په مخ پر وده هېوادونو کې په لنډه توګه د هغه ځینې عمده ټکي په لاندې ډول وړاندې کېږي.

- د پیسو د حجم د ډېروالي مخنیوی، د تورم نرخ مهارولی شي، چې دولتونه باید د انقباضي بودیجې لایحې ته ژمن وي. دولت او مرکزي بانك باید هغه معاملې چې په اسعارو په ځانګړې توګه په ډالرو ترسره کېږي، ودروي او د هر ډول پولي حجم د زیاتوالي مخنیوی وکړي او انقباضي سیاست غوره کړي. بله مهمه موضوع د اقتصاد مستقل کول دي، چې په هېواد کې باید دا شرایط برابر شي او په دې کار سره د خصوصي سکتور له لارې تولید ته وده ورکړل شي او په دې سره (د عرضې او تولید ډېروالي) د بیو د لوړېدو مخه نیول کېږي او ورو ورو ښېرته ټيټېږي.

په هېوادونو کې د تورم بل ځانګړي دلیل د جاري لګښتونو لپاره له اسعاري حساب څخه د دولت د اخیستنې میزان دی، چې له سل فیصده څخه یې ډېروالی موندلی وي، چې د اخیستنې دا میزان پر پولي بنسټ او نقدي ودې او په نهایت کې د تورم پر نرخ باندې بدلیږي، چې د سبسایډیو په زیاتوالي او د بې ځایه غوښتنو په رامنځ ته کېدو سره د تقاضا سطحه لوړېږي، یانې د تعرفو د نرخ د ټیټوالي او یا د ارزان بیو وارداتو له لارې د کورني تورم نرخ کنټرول شي او پانګونو او تولید ته ډېروالی ورکړل شي. همداشان د مشارکت یا سرمایوي پاڼو انتشار او د تولید د لاملونو د بیو د لوړوالي مخنیوی، د ثبات رامنځ ته کول، د بازار ارامتیا، په خلکو کې د ډاډ رامنځ ته کول، په تصمیمونو کې روڼتیا او له ژر ژر بدلونونو څخه ځان ساتل، د تورم په مخنیوي کې غوره رول لري.

د افغانستان د مرکزي بانك په وسیله د پولي تورم کنټرول

د افغانستان بانك له ۲۰۰۳ زېږدیز کال را په دې خوا د افغانستان بانك د نوي قانون مطابق د مرکزي بانك موډرن فعالیتونه تجربه کړي او په دې برخه کې یې د پام وړ بریاوې ترلاسه کړې دي، چې د نمونې په ډول کولی شو د افغانستان د ټولنې د عیني شرایطو مطابق د مناسبې او معقولې طرحې د تطبیق او پولي سیاستونو د ارزونې یادونه وکړو، چې د پولي تورم نرخ یې د نړیوالو منل شویو کړنلارو او مېتودونو له مخې سنجولی دی.

د پولي تورم په نرخ کې بدلونونه په کلنۍ او ربعوار ډول، د پولي تورم د نرخ اوسط او اساسي انفلاسیونه محاسبه او سنجول کېږي.

سره له دې چې افغانستان یو وارداتي هېواد دی، یا په بله وینا د هېواد تر سرحدونو اخوا تولیدي توکو ته د افغانستان تقاضا ډېره ده، چې دا چاره د عمومي پولي تورم، چې داخلي پولي تورم او هم وارداتي پولي تورم رانغاړي، د مرکزي بانك د پام وړ لاس ته راوړنو څخه ګڼل کېدای شي.

په ۱ شکل کې له ۱۳۸۳ تر ۱۳۸۶ کال پورې د تورم په نرخ کې بدلونونه ښودل شوي دي.

لکه څنگه چې په شکل کې لیدل کېږي د تورم منحني د ۱۳۸۳ کال له لومړیو څخه د ۱۳۸۶ کال تر لومړیو پورې په حداقل یانې یو رقمي عدد ۸/۱ سطحې ته رسېدلی، چې پخپله د پولي سیاست بریا په گوته کوي. په دې شکل کې لیدل کېږي چې انفلاسیون یو ځل بیا خپل صعودي سیر غوره کړی. د ۱۳۸۶ له لومړیو د ۱۳۸۷ کال د غویي تر میاشتې د انفلاسیون نرخ اعظمي حد ته ۲/۴۲ ته رسېدلی چې دا ډېروالی عمدتاً په نړیواله کچه د بیو د بدلون له امله دی.

نفتي او خوراکي توکي د هغو توکو له جملې څخه دي، چې بیې په نړیواله کچه په بې ساري ډول لوړې شوې وي، چې اغېزې یې نه یوازې پر افغانستان بلکې د نړۍ په ټولو هېوادونو کې لیدل کېږي. په ۲ شکل کې د یادو اغېزو رول د سیمې په هېوادونو لکه پاکستان، ایران، هندوستان، چې افغانستان ته له لویو صادروونکو هېوادونو څخه دی، لیدل کېږی.

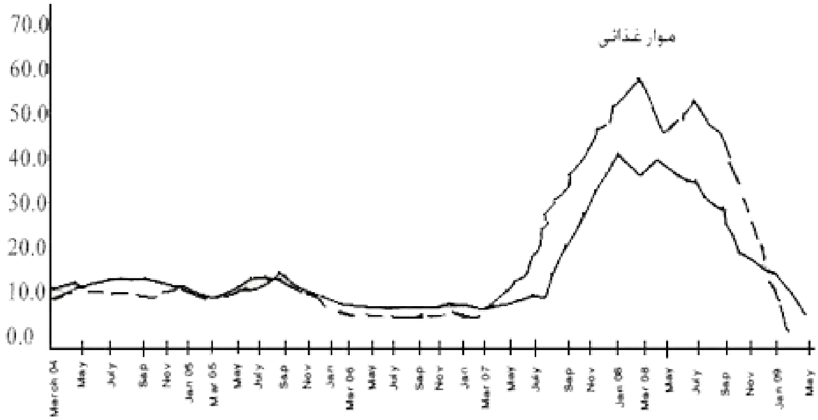

د ښار د مصرفوونکو د بیو د شاخص له مخې د تورم د نرخ د بدلونونو بهیر – ۱ شکل

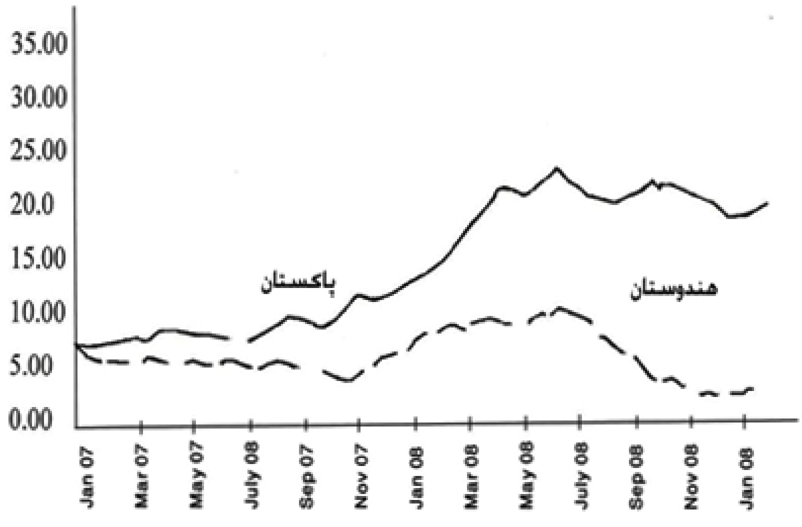

د گاونډیو هېوادونو د پولي تورم په نرخ کې د بدلونونو بهیر – ۲ شکل

د شکل له پرتلنې څرګندېږي، چې په افغانستان کې د پیسو نرخ نظر پاکستان او ایران ته په ښه وضعیت کې قرار لري.

سرچینې: د پاکستان، ایران او هندوستان مرکزي بانکونه

د افغانستان بانك د معقولو پولي سیاستو په کارولو سره پر دې توانېدلی، چې د وارداتي انفلاسیون پر وړاندې یو قوي دفاعي دېوال رامنځ ته کړي او د امکان تر بریده یې د هېواد په اقتصادي ساحه کې د صادرروونکو هېوادنو د تورم د نفوذ مخه نیولې ده، چې دا دفاعي دېوال د بهرنیو اسعارو پر وړاندې د افغانۍ د مبادلې د نرخ د ثبات تامین دی.

د دریم څپرکي د مطلبونو لنډیز

په دې څپرکي کې د بودیجې د کسر سیاست او د دولت له خوا د دغه سیاست مهمې موخې وڅېړل شوې، چې د اضافي نوټونو د نشر په واسطه د بودیجې د کسر تمویل ښېګڼې او نیمګړتیاوې درلودې. همداشان د اعتبارونو د زیاتوالي او هغه رول چې بانکونه د توسعوي سیاست په تعقیب او برعکس یې یانې د بانکونو د زېرمو ډېروالی او کموالی، چې په دواړو حالاتو کې د اعتبارورکولو ظرفیت لوړوي، د پیسو حجم ډېروالی شي.

د تادیاتو بیلانس، د تادیاتو د بیلانس رول چې د اقتصادي پالیسیو په غوره کولو او د تادیاتو د بیلانس د کسر، چې پر اقتصاد منفي اغېزې اچوي، تر بحث او تجزیې لاندې ونیول شول.

د دې څپرکي په جریان کې د اوسني عصر مهمه اقتصادي معضله یانې پولي تورم تر بحث لاندې ونیول شو، چې په سر کې د اقتصادي کارپوهانو او نورو وګړو نظرونه، مساعد اقتصادي اثرات او د هغو نامطلوبې اقتصادي او ټولنیزې پایلې، د پولي تورم بېلابېل لاملونه، لکه د مصرف زیاتوالی، د پیسو اندازه، بانکي کریډېټونه، د پانګونې پراختیا، نظر عمومي عرضې ته د عمومي تقاضا زیاتوالی او برعکس د وارداتو کموالی، اقتصادي لاملونه او نور تر بحث او څېړنې لاندې ونیول شول.

بلاخره د دې څپرکي په پای کې د ټولنې پر اقتصاد د پولي تورم اغېزې، د سیما د کموالي اسباب، صادرات، د توکو او خدمتونو تولید او د وارداتو ډېروالی او په ځانګړې توګه مداوم تورم، چې د پولي ارزښت د کمېدو لامل کېږي، تر څېړنې او بحث لاندې ونیول شول. همداشان د تورم په کنټرول او مخنیوي کې د مرکزي بانك رول او د هغه مهم ټکي، په مخ پرووده هېوادونو او په ځانګړې توګه په افغانستان کې وڅېړل شول. د افغانستان بانك د پولي سیاست عمومي مدیریت د پولي تورم نرخ د منلو شویو نړیوالو مېتودونو په کارولو سره د پولي تورم د نرخ بدلونونه په کلني او ربعوار ډول د پولي تورم د نرخ اوسط محاسبه او سنجول کېږي.

د دریم څپرکي پوښتنې

۱ – په کورنیو او بهرنیو بازارونو کې د پانګوالو د سیالۍ او رقابت د قدرت د کمزورتیا لامل په څه شي کې دی؟

۲ – د بودیجې د کسر سیاست یې په څه نامه یاد کړی او دولت په دې برخه کې څه رول ترسره کوي؟

۳ – کله چې د دولت د بودیجې کسر د خصوصي سکتور له خوا تمویل شي، کوم حالت رانغاړي، توضیح یې کړئ؟

۴ – د کوم سیاست او کرنلارو څارل په بانکونو کې د اعتبار ورکولو د ظرفیت د لوړوالي لامل کېږي؟

۵ – څو عوامل د پیسو د دوران د چټکتیا لامل ګرځي؟

۶ – د تادیاتو بیلانس له اقتصادي پلوه تعریف کړئ؟

۷ – د ننني انفلاسیون دقیق او جامع تعریف له څه قراره دی او په دې تعریف کې مهم ټکی څه دی؟

۸ – انفلاسیون د یوه اقتصاد پوه له لیدلوري څه ته وایي؟

۹ – په اقتصاد کې د پیسو د مقدار د زیاتوالي اغېزې شرحه کړئ؟

۱۰ – د پیسو له عرضې څخه د زېږنده انفلاسیون لپاره د علماوو توجیه چې د پول کلاسیکونو مقداري نظریې ته په پام سره یې تحلیل کړې، بیان کړئ؟

۱۲ – د اسعارو د تبادلې د نرخونو لوړېدل یا ټیټېدل په یوه هېواد کې څه ډول بدلونونه منځ ته راوړي.

۱۳ – د هغو مهمو عواملو واخلئ، چې د بیو په لوړوالي کې ستر رول لري؟

۱۴ – هغه بېلابېل دلایل چې د دولت لګښتونه لوړوي کوم دي؟

۱۵ – پولي تورم د یوه هېواد پر اقتصاد څه ډول اغېزې کوي، واضیح یې کړئ؟

۱۶ – د Cost shock اصطلاح د څه له امله منځ ته راځي؟

۱۷ – هغه مهم ټکي چې په مخ پر وده هېوادونو کې د تورم په کنټرول او مخنیوي کې رول لري کوم دي؟

۱۸ – د افغانستان بانك د پولي تورم نرخ څه ډول محاسبه او سنجوي؟

۱۹ – دوه هغه مهم توکي، چې په دې وروستيو کې يې د هېواد پر اقتصاد او په ځانګړې توګه پر نړيوال اقتصاد منفي اغېزې کړي، کوم دي، نومونه يې واخلئ؟

د پیسو د ارزښت استقرار

ټولیزه موخه:
د پیسو د ارزښت یا ثبات د استقرار توضیح او د ټولنې په اقتصاد کې یې اهمیت، د بیو په استقرار کې د پولي سیاست اغېزې، د بیو مطلوبه سطحه، د بیو د لوړوالي لاملونه

د زده کړې موخې: لوستوال به د دې څپرکي تر لوستلو وروسته لاندې موضوعگانې تعریف او تشریح کړای شي:

- د پیسو د ارزښت ثبات یا استقرار.
- د پیسو داخلي ارزښت.
- د بیسو بهرنی ارزښت.
- د بیو مطلوبه سطحه.
- پولي سیاست او پر بیو یې اغېزې.
- د بیو د لوړېدو لاملونه او د بیو د لوړېدو پولي لاملونه.

پیسې هغه وخت ارزښت لري، چې وکولی شو پر هغو یو څیز واخلو. د پیسو د ارزښت او دهغو مالونو د اندازو ترمنځ چې پر هغو باندې اخیستل کېږي، مستقیمه اړیکه موجوده ده، خو د پیسو د ارزښت او د ورکړل شویو پیسو د اندازې د گرځیدو ترمنځ معکوسه رابطه شتون لري. په اقتصاد کې د پیسو ارزښت کولی شي، پر اقتصادي بهیر هم ښې اغېزې وکړي او د هغو نوساناتو مخه ونیسي، چې پر سوداگرۍ او پانگونه او په عمومي توگه پر اقتصادي منفي اغېزې غورځوي، دا چې د پیسو د ارزښت تثبیت او د کارونې طرز یې د پولي سیاستونو له څرگندو مسایلو څخه دي، نو د پیسو ارزښت یې له دوو اړخونو څېړلی دی. یو بهرنی ارزښت دی او بل کورنی ارزښت.

۱ - د پیسو کورنی ارزښت:

د پیسو کورنی ارزښت چې په یوه هېواد کې د تولید د قدرت ښېرنده ده یا په واقعیت کې د هېواد په دننه کې د پیسو د اخیستلو قدرت دی، چې د بیو د سطحې له لوړېدو سره کموالی مومي.

په کورني ارزښت کې دوه عامله مطالعه کېږي، چې یو د پیسو عمومي اندازه او بل د توکو عمومي اندازه ده. د پیسو په کورني تثبیت کې یوازې د پیسو عمومي اندازه بسنه نه شي کولی.

د عرضه شویو پیسو د اندازې او عرضه شویو توکو ترمنځ تناسب معکوساً متناسب دی، یانې په هغه صورت کې چې د پیسو ارزښت ډېروالی ومومي، بیې نزولي حالت غوره کوي او په هغه صورت کې چې د پیسو ارزښت نزولي حالت غوره کړي بیې لوړېږي. که د پیسو عمومي اندازه په M او د پیسو د دوران چټکتیا په V، د بیو سطحه په P د توکو اندازه په Tسره وښیو، (M.V=P.T). له بله طرفه M=P.T دی، که د بیو د کچې فورمول ومومو: P=M/T.

د پیسو بهرنی ارزښت

د پیسو د کورني ارزښت انعکاس دی او مستقیما د تادیاتو د بیلانس له تعادل سره اړه لري. په دې ارزښت کې پشتوانه په پام کې نیول کېږي او هره پیسه له ځانه طلایي تعریف لري، چې د پولي سیاست په اصطلاح کې د رسمي ارزښت (د اخیستلو د قدرت پرته په پام کې نیول کېږي) په نامه یادېږي.

د پیسو رسمي ارزښت له هغه مقدار سروزرو څخه عبارت دی، چې هر هېواد یې د خپل اقتصادي سیاست او توان له مخې په نړیوال وجهي صندوق (I.M.F) ثبت کړي وي.

د پیسو حقیقي ارزښت د پیسو د اخیستلو د قدرت په پام کې نیولو سره سنجول کېږي. د نړیوال وجهي صندوق هر غړی هېواد د قانون له مخې د خپلو پیسو له واحد سره د سرو زرو مساوي وزن ټاکي.

د پیسو طلایي تعریف عبارت له هغه مقدار سرو زرو څخه دی، چې په نړیوال وجهي صندوق کې ثبت شوې وي. د دو پیسو دطلایي تعریف پر وړاندې کولی شو د یوې پیسې ارزښت د دوېمې په مقابل کې لاسته راوړو.

لکه څنګه چې ډالر د (۰،۱۸۸۸۶۷۱) ګرام طلایي تعریف لرونکی دی او افغانۍ د (۰،۰۰۰۲۲۲) ګرام طلا لرونکی دی.

د تادیاتو بیلانس د پیسو په بهرني ارزښت کې خپلې اغېزې لري. که بیلانس مثبته بڼه غوره کړي، په دې مانا چې ډېره طلا او اسعار هېواد ته راوړل شوي چې د هغو په وسیله د پیسو کورنی

ارزښت تقویه او د پانګونې شرایط برابرېږي. پولي سیاستوالي باید د فرعي وسیلو په توګه د پیسو د ارزښت په ټاکلو کې اقتصادي، ټولنیز حرکت او سیاسي او نظامي اوضاع اغېزناکه وبولي. که څه هم صعودي یا نزولي حرکتونه کولی شي د توکو او پیسو په عمومي مقدار کې د بدلونونو په رامنځ ته کولو او هغه هم یو د بل په مقابل کې د هغو په قرار ورکولو سره د پیسو ارزښت متغیر کړي، خو په ډېرى مواردو کې ممکن په دې مقدارونو (پیسو او توکو) کې د پام وړ کوم بدلون رانه شي.

خو پورتنۍ یاده شوې اوضاع کولی شي د پیسو په ارزښت کې جدي بدلونونه را منځ ته کړي. په مخ پر وده هېوادونو کې سیاسي او ټولنیز بدلونونه کولی شي په لوړه سطحه د پیسو د ارزښت د نه استقرار په برخه جدي بدلونونه رامنځ ته کړي، چې دا عوامل د پیسو په بهرني ارزښت کې په پام کې نیول کېږي، له هغه پرته ورکړل شوي سیاستونه به غیرواقعي وي.

ټول هېوادونه د پیسو د ارزښت د ټیټوالي د مخنیوي لپاره یوه اغېزناکه وسیله کاروي، چې هغه پولي ریفورم دی او په افغانستان کې هم له همدې وسیلې کار اخیستل کېږي.

د بیو مطلوبه سطحه:

په ملي اقتصاد کې یوه مهمه مسئله د بیو د عمومي سطحې ټاکل دي او په دې برخه کې انفلاسیون د اقتصاد پوهانو او سیاستوالو د اندېښنې مهم ټکی ګڼل کېږي. پر هغو لاملونو پوهېدنه چې د بیو سطحه اغېزمنوي، د ملي اقتصاد د پوهېدو لپاره اړینه ده. البته د بیو سطحه د پیسو د عرضې او تقاضا په وسیله ټاکل کېږي، چې د مبادلې له معادلې څخه ګټه اخیستنه او د هغه د فیشر رابطه کولی شو په اسانۍ سره وښیو. mv=py.

که دا په پام کې ونیسو چې y ثابت او د استخدام په سطحه بشپړ دی، په دې صورت کې p د m مقدار (د پیسو عرضه) په وسیله او v (هغه عامل چې پیسو ته تقاضا ښیي) ټاکل کېږي.

مجموعي تقاضا:

په اقتصاد کې د جنسونو او خدمتونو د تقاضا مجموعه ده، چې ډېرى وخت له AD مخففو تورو سره د مبادلې معادلې پر بنسټ ټاکل کېږي.

نوي اقتصاد پوهان پر دې آند دي، چې د بیو د سطحې او کلاسیك تورم ټاکل ډېر ساده دي، نو باید د بیو د سطحې تیوري د مجموعي عرضې او تقاضا له لارې، چې نژدې په پراخه توګه منل شوې، ورکړل شي.

مجموعي عرضه:

د توکو او خدمتونو د عمومي مقدار په مانا ده، چې د يوه هېواد سوداګريز مرکزونه يې په يوه معلومه موده کې توليدوي او خرڅوي يې او د AS په مخففو تورو سره ښودل کېږي او د بيې له سطحې سره تړاو لري. نو د پولي سياستوال لپاره هره بيه چې وکولی شي په معقول ډول يې پولي موخه برابره کړي، مطلوبه بيه ګڼل کېږي. لوړې بيې هم په ځينو برخو کې د مستهلکينو له نظره ناوړه او بدې وي، خو د پولي اقتصادي سياستوال لپاره په يوه ټاکلې زمانه کې مطلوبې او په زړه پورې ګڼل کېږي. برعکس د بيو ټيټوالی د يو شمېر وګړو لپاره په زړه پورې او غوره وي او د پولي سياستوال لپاره اقتصادي معقوليت دی، چې نظر حالاتو او شرايطو ته منځ ته راځي. له بله پلوه په اقتصاد کې لوړې بيې مولد او توليدوونکي او ټيټې بيې مستهلك څېړي، چې پولي سياستوال بيو ته د لوري د ورکولو د کړنلارې په کارولو سره يو له دغو يا دواړه سره ترکيب او ګډوي، چې دا انتخاب په بشپړه توګه په اقتصادي حالت پورې تړلی دی.

دا چې د پولي سياستوال لپاره هم د مولد طبقه او هم مستهلك مهم دي، نو له دې امله بايد خلك د طبقه بندۍ له کټګوريو خبر شي، چې په يوه سياست کې له پولي سياستوال څخه موخه په ځانګړې توګه کومې کټګورۍ د خلکو دي او د خلکو کومې کټګورۍ د سياست د عامل او تطبيقوونکي په توګه بولي، چې دا يو جدي اصل دی او بايد پاملرنه ورته وشي.

پولي سياست او پر بيو باندې يې اغېزې

د بيو نوسانات په ظاهري توګه د بيو د لوړېدو او ټيټېدو چاره ده، چې په ډېرى ننيو اقتصادي تحليلونو کې د بيو د لوړېدو دنوساناتو په اړه بحث کېږي.

په ډېرى تيوري ګانو کې اقتصادپوهان د بيو لوړېدل له ۲-۳٪ پورې مجاز بولي او هغه اقتصادي پراختيا بولي. خو په دې وروستيو کې په ځانګړې توګه د شلمې پېړۍ په پای او د يوويشتمې په لومړيو کې تيوري بشپړه شوې ده، ځينې پوهان په دې اند دي چې د بيو لوړېدل نه يوازې د اقتصادي رکود لامل نه ګرځي، بلکې د اقتصادي ودې او پرمختګ زمينه برابروي.

فريډمن په دې اړه وايي، د بيو د لوړېدو په صورت کې پانګوال د ډېرې ګټې د ترلاسه کولو لپاره او د بيو له لوړوالي څخه د ډېرې ګټې اخيستنې لپاره ډېرې پانګونې ته مخه کوي، چې د توليد د ډېروالي لامل کېږي، او استخدام ته لار پرانيزي او د استخدام د ډېروالي له امله عوايد لوړ ځي، چې د عوايدو په لوړېدو سره تقاضا او پانګونه ډېروي او بلاخره د اقتصادي ودې او پراختيا لامل ګرځي.

بايد وويل شي چې د بيو لوړېدل د لګام په بنه پاشلی مطلب نه دي، بلکې په مطلوبه اندازه د بيو لوړېدل مقصد دی، له دې پرته يې پايله برعکس ده.

ځینې کسان د دې عقیدې مخالف دي او داسې نظر څرګندوي، چې د بیو د لوړېدو په صورت کې د بیو جدي شکل د تولید عوامل لوړوي او پانګوال اړ کېږي چې د بیو د لوړېدو په صورت کې یوه اندازه خپلې ګټې له لاسه ورکړي یا د خپل تولید بیه لوړه کړي، چې له امله یې د هېواد پر ملي اقتصاد ناوړه اغېزې پرېوځي. د بیو د لوړېدو یا ټیټېدو د مخنیوي او د هغو د وروستیو ناوړه اغېزو د کنټرول په موخه دولتونه جدي تدبیرونه او اقدامات غوره کوي. د بیو نوسانات په مخ پر وده هېوادونو کې نظر پرمختللو هېوادونو ته زیات لیدل کېږي، ځکه د پانګې د کمښت په صورت کې د بیو لوړېدل ناوړې پایلې له ځانه سره لري.

د بیو د لوړوالي لاملونه:

په دې بحث کې له اوږدو خبرو تېرېږو او د اصلي لاملونو په اړه لنډ بحث کوو. د بیو د لوړېدو اصلي لامل د نړۍ د نفوسو او ټولنو زیاتوالی دی، چې د خاورو، نفتو او غذایي توکو پر سرچینو یې زیات فشار راوړی دی. بل لامل چې د بیو په لوړېدو کې رول لري او هغه ته اقتصادي معجزه وایي، چې په یو شمېر هېوادونو لکه هند او چین کې د اقتصادي حرکت موتور دی. په ساده عبارت بډایان تر بې وزلو ډېر مصرف کوي او دا اقتصادي وده د متوسطې طبقې له مصرفوونکو څخه یوه نوې ډله جوړوي، چې غوښه او تیار شوي خواړه ډېر مصرفوي. د بیو د لوړېدو بل لامل د چاپېریالي ژوند فشار دی، چې د نړۍ پر مخ پر زیاتېدو دی، همداشان د نړۍ د اوبو او هوا بدلون او ګرمېدا د بیو پر لوړوالي تاثیر ښندي او همداشان د کرنیزو ځمکو له منځه تګ او کمېدل هم لویې اغېزې لري.

د بیو د لوړوالي پولي لاملونه

د بودیجې د کسر سیاست

د دولت د بودیجې کسر د تورم له مهمو لاملونو څخه ګڼل کېږي، چې دولت د خپلو لګښتونو د پراختیا په پایله کې د بودیجې له کسر سره مخ کېږي. په دې صورت کې دولت په دې لټه کې کېږي، چې د بودیجې کسر د اضافي نوټونو د نشر له لارې تمویل کړي یا بله داسې لار رامنځ ته کړي چې د پیسو مجموعه له بدلونونو پرته د توکو په مقدار کې زیاته کړي، په دې صورت کې د پیسو د اندازې له زیاتوالي سره متناسب باالقوه تقاضا ډېرېږي او بیې لوړېږي.

د دولتي لګښتونو په ساختمان کې بدلونونه:

په هغه صورت کې چې د دولت د لګښتونو ساختمان منفي بدلون ولید، دا لګښتونه به د توکو او تولید د رامنځته کولو په موخه نه، بلکې د عادي استهلاکي لګښتونو د اتمام په موخه وکارول شي او دا ډول کړنې د بیو د لوړوالي لامل ګرځي.

په دولتي برخه کې د استخدام ډېروالی:

لومړنۍ موخه چې دولت یې لټوي او ډېري پر انفلاسیون بدلیږي، د لوړ استخدام موخې دي، چې د لوړ استخدام موخه باید د ثابتو بیو له سطحې سره همغږې وي او لوړ استخدام باید د خپلو انفلاسیوني سیاستونو عواقبو ته په پام سره ولټوي، له دې پرته د بالقوه تقاضا د بدلون لامل کېږي او بیې لوړې ځي. دا چې بیې د بېلابېلو لاملونو له امله لوړې ځي، نو په دې صورت کې خلك او سپموونکي د خپلو لګښتونو د پوره کولو لپاره د خپلو سپماوو له سرچینوو څخه ګټه اخلي او د بالقوه متقاضیانو په توګه په بازار کې راڅرګندېږي، چې د دې کار په پایله کې بیې لوړېږي.

د ثابتو پیرودنو په موخه استفادې:

په اقتصادي حالتونو کې چې د پیسو درلودونکي احساس کړي، چې پولي ارزښت له ټیټېدو سره مخ دی، خپلې پیسې پر ثابتو مالونو او اسعارو باندې ورکوي، چې په دې سره ثابتو شتمنیو ته تقاضا لوړېږي او بیې پورته خېژي.

د څلورم څپرکي د مطلبونو لنډیز:

په دې څپرکي کې په اقتصاد کې د پیسو د رول او اهمیت په پام کې نیولو او پر وګړییز او ټولنیز ژوندانه باندې د هغو د اغېزو په اړه بحث وشو.

همداشان د پیسو د ارزښت ثبات او استقرار، د مالونو له اندازې سره یې اړیکې او د هغو د ګرځېدو چټکتیا وڅېړل شو د پیسو کورنۍ او بهرنۍ ارزښت او د پیسو او توکو د مجموعي مقدار ترمنځ تناسب او د بیو د نرخ فورمول ترلاسه او بحث پرې وشو.

وروسته په دې څپرکي کې د فریډمن نظریه چې د بیو د سطحې د لوړوالي په اړه وه او د پانګوالو، د تشویق، د تولید د زیاتوالي، استخدام او بلاخره تقاضا د زیاتوالي لامل کېده او د هغه مخالف نظرونه وڅېړل شول. همداراز په دې څپرکي کې د بیو د سطحې دټاکلو څرنګوالی د فیشر د مبادلې د معادلې په واسطه رامنځ ته شو او په دې برخه کې د نویو او کلاسیکو اقتصادپوهانو نظرونه تحلیل او تجزیه شول او همداشان د بیو مطلوبه سطحه چې د پولي سیاستوال هدف یې برابراوه او د اقتصادي حالتونو په پام کې نیولو سره مو مطلوب قېمت تحلیل کړ.

بلاخره د دې څپرکي په پای کې مو د بیو د لوړوالي لاملونه او هغه پولي لاملونه چې په اقتصاد کې مهمه موضوع ګڼل کېږي او په ټولنه کې انفلاسیون رامنځ ته کوي، وڅېړل. هیله کېږي چې لوستوال له موضوع څخه ښه نتیجه او اخځ وکړای شي په پیسو او پولي سیاست پورې اړوند مسایل او ستونزې په سمه توګه تحلیل او تجزیه کړای شي او په ورځنیو چارو کې یې عملي کړي.

د څلورم څپرکي پوښتنې

۱ – د پیسو شتون په یوه ټولنه کې ولې په کافي اندازه اړین دی؟

۲ – د پیسو د ارزښت، د پیسو د مقدار او د توکو د مقدار ترمنځ اړیکې څه ډول دي، تشریح یې کړئ؟

۳ – د پیسوکورنی او بهرنی ارزښت سره پرتله کړئ؟

۴ – د بیو د نرخ فورمول استخراج کړئ؟

۵ – کوم عوامل په مخ پر وده هېوادونو کې د پولي ارزښت د بې ثباتۍ او نه استقرار لامل کېږي او د مخنیوي لپاره یې له کومې وسیلې کار اخلئ؟

۶ – د بیو د لوړوالي په اړه د فریدمن نظریه او د هغه مخالفې نظریې تحلیل کړئ؟

۷ – مجموعي عرضه او مجموعي تقاضا تعریف کړئ؟

۸ – د مطلوبو بیو سیاست د پولي سیاستوال له نظره څه دی، تشریح یې کړئ؟

۹ – که د ځینو توکو یا موادو بیې لوړې شي، ایا دا نتیجه اخیستلی شو، چې د پیسو ارزښت ټیټ شوی، شرحه یې کړئ؟

۱۰ – د بیو د لوړوالي پولي لاملونه کوم دي، شرحه یې کړئ؟

سرچینې او اخځلیکونه

۱- پل سامؤیلسن ونورد هاوس {اصول علم اقتصاد(جلددوم)}تهران ۱۳۸۴

۲- داکتر ویم کوسترس {اقتصادوسیاست هاي پولي}کابل ۱۳۸۵

۳- پول، ارزو بانکداري (مؤلف داکتریوسف فرجي)۱۳۸۷

۴- پول،ارز بانکداري(فریدریک میشکین)

۵- پول و کریدت (سید مسعود)۱۳۸۷

۶- سیاست پولي و انفلاسیون نویسنده گان: کارل اي - کیس وري سي- فیز(مترجم جاوید شعیبي

۷- مترجم احمد جاوید شعیبي

۸- استاد پوهنحي اقتصاد پوهنتون کابل

۹- نورد هاوس پل ساموئلسن (اصول علم اقتصاد جلد دوم) محل نشر: انتشارات علمي و فرهنگي کتیه صحافي: چهر تهران ۱۳۸۴.

۱۰- کوسترس داکتر ویم (اقتصاد و سیاست هاي پولي) کابل ۱۳۸۵

۱۱- داکتر فرجي یوسف (پول، ارز و بانکداري) ناشر: شرکت چاپ و نشر بازرگاني وابسته به موسسات مطالعات و پژوهش هاي بازرگاني تهران ۱۳۸۷

۱۲- میثکیني فریدریک (پول، ارز و بانکداري) ناشر اطلاعات تهران ۱۳۷۸

۱۳- سید مسعود (پول و کردیت) پوهنتون کابل ۱۳۸۷

۱۴- کیس وري سي-فیر-کارل اي مترجم احمد جاوید شعیبي“ پوهنځي اقتصاد پوهنتون کابل ناشر انتشارات سعید ۱۳۸۸

۱۵- مجله بانک (د افغانستان بانک) سال دوم شماره چهاردهم ماه اسد ۱۳۸۷

۱۶- پست الکترونیکي Magazine@centralbank.gov.at

۱۷- صفحه الکترونیکي WWW.centralbankgov.at

د ښوونیز نصاب د پراختیا د ریاست پیغام

د پوهنې وزارت د تخنیکي او مسلکي زده کړو معینیت د ښوونیز نصاب د انکشاف ریاست د ټولنې د عیني او ښکاره ضرورت په درک کولو سره چې د محصلینو او شاګردانو د درسي کتابونو په برخه کې یې تخنیکي او مسلکي رشتې درلودې او لري یې، په لومړي سر کې یې تصمیم ونیو، چې په ښــوونیزو پلانونو او درسي مفرداتو باندې بیا کتنه وکړي او ورپســې بیا د شاګردانو او محصلینو د درسي کتابونو د تالیف لپاره مبادرت او کوښــښ وکړي. د خدای(ج) په فضل او مرحمت سره او د ادارې او حســابدارۍ ځانګې د ښــوونکو په میړانې او همت سره د ادارې او حســابدارۍ درسي کتابونه تالیف شول تر څو په وړیا ډول د شاګردانو او محصلینو په واک او اختیار کې ورکړل شي.

د علم او معرفت له ټولو لوســتونکو، علاقمندانو، د ادارې او حسابدارۍ د مکاتبو له ښوونکو، ګرانو شــاګردانو او د تخنیکي او مســلکي زده کړو د چارو له متخصصینو او همدا شــان له ټولو څېړونکو او شنونکو څخه صمیمانه هیله کیږي، چې د دې کتابونو په مطالعې سره چې په لومړي ځل د ښــوونکو او د ادارې او حســابدارۍ ځانګې د مســلکي غړو له لوري تالیف او تدوین شوي دي. د مســلکي، تخنیکــي او علمي مطالبــو او مفاهیمو د څرنګوالي په هکلــه خصوصاً د هغوی املایي او انشــایي اشــتباهاتو په اړه مونږ ته لارښوونه وکړي، ترڅو په راتلونکي کې وکړای شو، په همدې او نورو برخو کې ګرانو شــاګردانو ته له دې څخه ښه، غوره، ګټور او ارزښتناکه موضوعات وړاندې کړو.

همدا شــان له ګرانو شــاګردانو او محصلینو څخه هیله کوو ترڅو د دې کتابونو د مطالعې او اســتفادې پر مهال د هیواد اقتصادي ســتونزې، فقر او وروســته پاتې والی په نظر کې ونیسي او د کتابونو په ساتنه کې کوښښ او زیار وباسي، ترڅو د ډېرو شاګردانو او محصلینو د ګټې وړ وګرځي.

پته: د پوهنې وزارت- د مسلکي او تخنیکي زده کړو معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا ریاست
د درسي کتابونو د چمتو کولو عمومي مدیریت